

МИЛОВАН ВУЛОВИЋ

ДНЕВНИК НАДЕ СИМОВИЋ

3 јул

Тако ми је жао што нисам почела да водим дневник¹ од мог уписа на факултет. Данас је мој најсрећнији дан, до сада, у мом животу. Ево зашто:

Још око подне дошле су неке другарице и другови код мене. Разговарали смо мало и отишли код друга Добривоја², где смо се договорили да се састанемо. Скупило нас се око 15. У том највећем другу Видосав³ и исприча нам најновије вести. Затим почне се распитивати код мене за рад са девојкама. Да на поменем до тада нисам имала ближи контакт с њим. Ја му кажем како стоји ствар, само кажем да ми се не допада ова неорганизованост, неповезаност између нас напреднијих интелектуалаца. Тада ме он изазове напоље и почне ми причати о мом раду у Земуну и овде у сслу, затим је почео о партији, о томе ко све може бити члан партије и каква је то част. Дуго ми је о томе причао. Одмах сам видеала да се ради о нечем важном, а у вези са мном. Тада ми рече: „Партија те је примила за свога члана“. Како сам се осећала тога момента може свако ко је то исто доживео да замисли. Дакле, ја сам члан Партије и предамном

стоје крупни задаци и велике одговорности. Од сада свим силама ћу радити, да докажем да сам заиста достојна „свог уласка у ову тврђаву“, како ју је назвао друг Стаљин. Наш велики вођа и учитељ.

4 јула

Данас је у нашем селу основана партијска ћелија, коју сачињавају другови Милован⁴ и Добривоје и ја. Друг Видосав нам је дуго причао о значају и улози ћелије, о њеним задацима и т. д. Дао нам је упутства, сваки је од нас добио по један сектор рада, само не тако оштро, него за кога ће да одговара и да подноси извештај на састан. ћелије.

6 јула

Данас је била утакмица код Дома. Било је десетак девојака. Разговарале смо о политичкој ситуацији, о томе ко је довео до тога. Девојке су учествовале у дискусији, нападале досадашње наше министре који су само крали, као и друге богаташе. Затим смо се договориле да и ми играмо лопте, одбојке. Оне су одушевљено пристале. Договориле смо се да се сутра састанемо све код Раде⁵, а и да зовнемо још девојака.

7 јула

Данашњим састанком сам сасвим задовољна. Девојака је било 23. Биле су 4 из Станчића.⁶ Прочитале смо чланак из „Женског свижета“: „Није политика за жену“. О томе се развила дуга дискусија. Затим смо прешле на дискусију о теми: „Положај сеоске жене, односно девојке“. Е, ту се развила добра и жива дискусија од стране девојака и без икаквог устручавања причале су о тешком положају наше сеоске девојке. Затим сам им прочитала 123 чл. Устава у СССР који говори о слободи жене у СССР и тако сам им опширно причала. Све су слушале са великом пажњом.

9 јула

Данас сам одржала састанак у Станчићима. Било је 10 девојака, јер је мање село. Са њима сам исто радила што са девојкама код Раде. И оне су живо дискутовале и интересовале се за жену у СССР. Казале су да ће увек долазити на састанак.

12 јула

И овога пута је била утакмица код Дома. Било је преко 20 девојака. Пошто сам им говорила о будућим догађајима, о борби за ослобођење, која нам претстоји, другарица Нада П.⁷ одржала нам је болнички курс. Све су пажљиво слушале и гледале, тако да је свака после тога умела да покаже завијање. После тога смо играле одбојке. Јако им се ова игра допала. За време одмора показала сам им и читала „СССР у слици и речи“. Тако бундо су пратиле све и пажљиво гледале. Неколико су са уздахом рекле: „Да ли ће то икад бити код нас“. Друга јој је одговорила: „Само неће да дође. Ако се боримо, биће и код нас“. Како човек често од простог неписменог народа чује паметне речи, а често и много што шта човек може и да научи од њих. Како ове девојке жуде за бољим животом, за знањем, за читањем, али немају времена. Сваког дана раде од зоре до мрака пољске радове кад је рђаво време морају да раде „у рукс“ да се спремају за удају. Празником распремају кућу и чисте до подне, а после подне изађу бар да се мало виде са светом. И кад ће да читају? А ако нека и стигне да чита, родитељи јој не дају. „Није то за тебе, то је за господу“.

13 јула

Данас смо заказале опет састанак код Раде због болничког курса. Међутим нисам стигла да одем ја на састанак, јер је дошао друг Видосав те је наша ћелија одржала састанак. После тога одем на утакмицу. У том стигну и девојке, њих 7, снуђдене. Стану све око мене и почну ми причати како је Зора Борисављева⁸ казала да ја показујем неке комунистичке књиге, а њен отац је петоколонаш, кажу, па још уплашила и друге девојке и казала њиним родитељима па неће да их пусте. А оне су одржале курс. Објашњавала им је другарица Вера,⁹ пошто другарици Нади нису дали да дође. После тога ја сам им дуго причала да не треба да се плаше и шта хоће ти петоколонаша са заплашавањем.

15 јула

Други састанак у Станчићима само овога пута са женама, не са девојкама. Било их је 6, што млади што старијих жена. Читала сам им чланак из „Жене данас“ који расправља питање да ли

је за жену политика, за тим о положају жене сељанке код нас и у социјализму. Каква се само развила дискусија. До данас нисам имала прилике да будем на састанку и да радим са женама. Једна ми је причала да тако много воли књиге само није писмена и да тера сина да јој чита. А колико се тек обрадовала када сам јој казала да ће моћи у социјализму да научи да чита и пише.

17 јула

Већ неколико дана како не говорим са мамом. Она није рђава, хтела би место мене свуда да иде, да носи ако нешто треба и у Чачак, и нека дође код мене ко год хоће само ја да не идем никуд. Данас ми је рекла да ми више неда у кућу него нека се преселим у шталу и нека радим шта ја хоћу. Више неће да води рачуна о мени.

Кад би ме само оставила на миру и кад би се свршило на томе, него увек почне изнова. Али шта могу да радим. Морам све подносити.

20 јула

Утакмица је овога пута била у ливади Љубише,¹⁰ и то са Мрчајевцима.¹¹ Утакмица је била жива, победили су Мрчајевчани. Било је преко 20 девојака. Одржала сам са њима једну политичку конференцију. Изашли смо да дочекамо Словенце.¹² Било нас је око 80. Поређали смо се на ћуприји сједне и друге стране. Почели смо певати, и то све наше песме. Бурно смо поздрављали изгнанике који су упућени у даља ссла. Из једних кола су нас поздравиле две стегнуте песнице. Прошли су најзад и Словенци додељени у наше село. Ручак је спреман код школе. Пошли смо у четворо реду. Напред су ишле девојке. Успут смо стално певали. Дошли смо до пред школско двориште. Словенци су ручавали. Стали смо да се договоримо ко ће да их поздрави у име ссоске омладине. Одједном излете пред нас с виком и повицима „ај мени“, поп Бурђе,¹³ Драгољуб Поповић¹⁴ и ссоски кмет. Видело се са каквом су намером излетели и да су се спремили раније, јер је поп Бурђе одмах зовнуо Мира Ј.¹⁵ „ти у наочарима“ иако га раније није ни видео и почео је да виче. Поп Божо¹⁶ нам је наредио да изађемо из црквеног дворишта. Отишли смо у школско и ту се развила дискусија са сељацима, као и са поп Бурђом, који се на крају крајева стишао и дошао да нам прича како је он због политике прогањан, био по затворима и да је требало само још један корак па да приђе црвенима. Ми смо наишли скоро на опште одобравање ссм њих неколицине. У једном моменту

поп Бурђе је казао да је за њега вера индиферентна (?!?!). Пришли смо неколицини Словенаца, разговарали са њима и питали их какав је утисак оставила на њих песма. Били су задовољни јер су видели да их са радошћу дочекујемо.

24 јула

Пре два три дана отишла је прва група герилаца.¹⁷ Направила се читава узбуна код нас. Дигли се против нас четворо, мене, Милована, Добривоја и Мира, као да смо их ми наговорили, прете запаљивањем кућа, убијањем. Још се против мене дигло и Станчиће. Кажу да сам им синове одвела у шуму, а ћерке записала за болничарке па хтеле не хтеле морају да иду. Један друг ми рече да их никуд не пуштају саме.

25 јула

Какве се само ужасне ствари причају у селу за мене. Не дају девојкама да стану са мнош. Чак ни мушкарцима. Код једне су ми куће казали да не долазим више. Ужасно је. Нећу моћи да радим за неко време. Највише бацају кривицу на мене говорећи да немам ни оца ни брата, не бојим се никога, морално пала, отац био комуниста, и још што шта. Тешко ми је што нећу моћи за неко време да радим, а свет ће причати па ће и ућутати.

26 јула

Лежим ја јутрос у кревету. Није ми било добро и остала сам мало дуже да лешкарим. Напољу дошле неке рођаке и кум и досадили ми са разговором. Таман се ја решавам да ли да устанем или не, уђе сестра са неком женском у опанцима сукња широка и до пета, нека стара блуза бабска марама. Погледам боље и имала сам шта и видети. То је моја другарица из гимназије и „цимерка“ са факултета Ружа.¹⁸ Њу гони полиција скоро месец дана. Била је у другим неким селима и сад дошла код мене да буде. Обрадовао ме је њен долазак, јер ће ми с њом бити лакше за све.

31 јула

Одлазимо сваки дан на Мораву. Купача има увек доста и тако разговарамо са њима. Пре подне нас две читамо или дискутујемо о

неким стварима, иначе никако не спавамо у кући већ у башти. Ту добу другови те се мало поразговарамо са њима, или пак добу по нас да идемо на неки састанак. На 20 м. од нашег лежишта има један бостан и увек кад неко дође код нас или ми одемо, кучићи лају и појуре нас, тако да онај човек све зна. Али месечина је таква да се види као у сред дана. Незгодно је, али нисам још чула да је негде причао.

Кад је потребно и саме нас две идсмо и ако је ноћ. Пре неколико дана ишле смо код Мира, дубоко у ноћ, и ако је његова кућа на крај села. Прошле ноћи требале смо да се нађемо са Добривојем у пољу па да идемо у Д. Горевницу.¹⁹ Одемо нас две на уговорено место чим се добро смркло и кад су моји легли, да не би осетили, јер оне мисле да ми спавамо у салашу. Седеле смо у кукурузу, земља сасвим влажна, само блато, од скорашње кише. Он није дошао и док још није ни била зора вратимо се нас две у салаш. Ово није смело да се деси с његове стране. Морамо ствар извидети.

1 август

Данас смо биле у Д. Горевници и у Стапчићима. Друг Миса²⁰ ми је рекао за састанак кроз два дана због фонда, где ће доћи из свих села по један друг. Ја ћу одговарати за Мојсиње и Станчиће. У Станчићима нисмо ништа урадиле. Друг Драган²¹ је отишао пре неколико дана.

3 август

За данас око подне рекао нам је друг Видосав да га чекамо на једном месту. Отишле смо на уговорено место, дуго чекале, али смо мало задоцниле, јер нисмо знале тачно време и вратиле се кући где га затекнемо. Размислили смо се у путу. Објаснили смо му како стоји ствар са мном, да је и Ружа сумњива, јер је једна мала (Рада) казала ко је она и да се зове Ружа, а ми смо казали да нам је рођака и да се зове Јованка. Рекле смо му да су састанци неки са девојкама немогући, да би било боље да Милован и Добривоје остану, а ми да их заменимо, да идсмо у партизане, јер овде не радимо скоро ништа сем што мало разговарамо на Морави. Насмејао се и рекао да је немогуће. Ту смо нас две мало неозбиљно схватиле, али смо мислиле да би њих двојица више користили ако би остали још неско време.

4 август

Овај је свет заиста чудан. Пре неки дан, као и увек, било нас је много на Морави. Играли смо се „Барјачкиње” и још неких игара. Сад свуда причају да сам ја држала збор и пријавили ме председнику који сад шаље људе да слушају шта ја причам где год се појавим. Дакле, где год се појавим, збор.

7 август

Сипоћ нам се десио малер. Таман дошли Добривоје и Миро С.²² и они стоје у башти а ми у дворишту и разговарамо, кад одједанпут Добривоје се заклони за орах а Миро чучи. Окренемо се нас две, кад мама. Јави јој се Миро, а Доле није хтео јер му је пре неколико дана казала да више не долази нашој кући. Викне она на њих а нас две одемо. Данас казала код Раје²³ да јој је патрола казала да ми тамо стојимо и нека иде да нас види. Ја мислим да је то онај човек из бостана а не патрола.

9 август

Вечерас дође Раја сва бледа и љута од кафане и каже како доле причају да ми спавамо у салашу, да долазе код нас мушкарци и још свашта. Чак се нашли неки да кажу како могу да зараде по 20 хиљ. на мене и на Ружу. Још су маму звали општини ради хитног саопштења за сутра рано ујутру.

10 август

Данас су код општине рекли мами да се у њеној кући већ 15 дана налази неко непознато лице које је сумњиво и тражили су да Ружа носи легитимацију. Баш ми је било лакше док је она била овде, и због спавања и због свега. После подне сам је испратила тако нам је обема било жао, јер смо мислиле да ћемо заједно ући у крупније догађаје. Али, шта можемо да радимо.

13 август

Од када је Ружа отишла спавам код Цане²⁴ са Рајом, у једној колиби. Није ми ту незнам како сигурно, али може боље да се по-

бегне него од моје куће. Скоро свако вече дођу партизани кад пођу у патролу, наравно увек послом. Иначе и даље идем на Мораву.

Председник долазио неколико пута и казао или да доведем Милована или ће ме прву пријавити.

17 август

Данас сам била у логору код партизана. Баш око ручка. Био је и друг командир.²⁵ Атмосфера доста добра и пријатна.

19 август

При повратку из задруге сретих Цану Б.²⁶; доста добру девојку, јако воли да чита. Рече ми да је прочитала оно што сам јој дала, да би волела још да чита али не може од њених. Не дозвољавају јој да буде самном. Колико има њих које би исто тако желеле да читају али необразованост и страх родитеља онемогућава им.

25 август

Ових дана се није нешто нарочито десило. Јутрос је општина осванула запечаћена као и све и ово је наишло на одобравање и на неодобравање. Пре неколико дана ухватили су Драгољуба Поповића. Нашли су нека документа код њега, али су га пустили јер нису имали лампе да прочитају. Сутрадан су видели да је то био пројекат за хватање герилаца и још неке ствари.²⁷ Сада се налази у Чачку у немачком штабу. Чувају га љотићевци. Ово друговима никако не могу да оправдам. Требали су га задржати до сутрадан кад су већ запленили документа. Нису требали уопште да се упуштају с њим у дискусију.

Синоћ је кум Миле²⁸ седео до 12^h код мене и разговарали смо се о много чему. Хтео би да се направи нама пријатељ, а тражи партизана око Мораве и стално је био са Драгољубом „Црним“. Каже ми како зна да ја одржавам везу са партизанима и ни сам требала да кажем за Владимира,²⁹ јер је он стар, а они долазили па му претили. Дакле, што год се деси, ја крива. Још је рекао како би волео да дођу код њега, како их очекује. Сумњив ми је његов одлазак којекуда, у пола ноћи враћа се из Заблаћа³⁰ и Краљева. Још ми је ово сумњиво: каже како би волео да иду код њега партизани а ми тако седимо и причамо кад се отворе врата

на комшијском обору. Он сав узархта и једва проговори: „то је сигурно неко од везе“. Јој, куда ћу да бежим и побегао је преко баште.

26 август

Данас је долазила Илинка³¹ код мене да јој нешто читам. Она је тако дивна девојка и постала би сјајна, али је неписмена. Док су били Јевтовићи овде све су јој они читали. Показала сам јој, читала и дуго причала „СССР у слици и речи“. Каже да би највише волела да научи да чита. Била је толико очарана сликама и свему да је узвикнула: „Е па сви би требали да се дигнемо да се ослободимо па да и ми живимо тако слободно и срећно као и у Совјетској Русији“.

28 август

Била сам пре подне код цркве. Имало је доста света и нарочиту пажњу су изазвали партизани, наоружани. Стајала сам са неким девојкама које су ме зовнуле да се сликам са њима. Било је и младића. Једна поче против њих, из Трепче³² а ја сам им причала о њима, о њиховој улози и остали су се сви сложили самном и она је на крају признала да је тако.

1 септембар

Отишао је још неколико омладинаца у партизани. Доста су се популаризовали. Свет им даје и храну, а и доста њих хоће да иду. Већ неколико дана пада киша и више се не може на Мораву. Жао ми је, јер сам се тамо налазила са девојкама и омладинцима. Овако ће теже бити.

Већ одавно траже партизани чика Адама³³ и никако да га нађу код куће. Нашли су неке ствари код њега. Сумњају његови и он на мене, као да ја хоћу наинат да га убијем. То свуда причају. Водили су маму да суче са неким женама. Доћиће, кажу и самном да разговарају. Звали су кући и Раја је ишла.

5 септембар

Данас сам са Рајом ишла код Наде Б.³⁴ у бостан. Затекле смо

је у великом послу, сама а спрема вечеру за партизане. Сад смо спремале нас три. Дошла су двојица да носе и ја сам им помогла. Каквом су само брзином јели. Морали су да крену одмах у неку акцију. Како су сви били весели и с песмом су отишли.

6 септембар

Јутрос рано су долазили Немци, запалили кућу Милу Б.³⁵ и њега одвели. Одвели су и председника. Били су покупили доста људи па их пустили, изузев њих четворице који су им носили митраљезе. Претресли су много кућа, на доста места су узели новац, златно прстење. На једном месту су нашли 10 дин. у сребру, које је дете било сакриво и то су узели. Један је радио у заводу а у једном, обученом у немачко одело, препознао је један човек свога командира из војске.

7 септембар

Данас су одвели чика Адама. Селјаци су против њега. Један га је, кажу, видео пред долазак Немаца да је седео са Љотићевцима и са оним који је запалио Милу кућу. Његови траже људе да јамче за њега али досад још нико није хтео. Показивали су Немци на доста места и читали списак партизана. Сасвим су о свему добро обавештени. Чак и да су Бурићи спремали вечеру и ко је однео. Мени је сумњив Бошко.³⁶ Он је ишао из Прсљине³⁷ и видео нас кад смо однели вечеру. А и Вбра³⁸ није долазила више од годину дана а јуче је долазила и док ја нисам дошла причала којешта, што не иде у прилог партизанима. Данас је прошла кроз нашу башту сва уплашена, није јој дошао отац кући и каже да ће све попалити и поубијати ако јој се не врати отац. Још питала Рају шта чекају ови што не убијају Адама кад су га ухватили, сигурно га испитују.

9 септембар

Око 11 часова пре подне чула се пуцњава код Бурића куће. Љотићевци су се сместили у кућу М. Бурића и поставили ту и по шталама митраљезе. Појединости борбе још не знам, јер се проносе разни гласови. Једно што се зна као сигурно јесте да је погинуо друг Мићо Бурић.³⁹ Отерали су га. Не знам како је дошло до тога да су Љотићевци успели да се извуку и да отерају мртвог Мића.

10 септембар

Била сам на сахрани Мићовој. Нашли су га у неком потоку код Чемернице.⁴⁰ Пратња није била. Плаши се свет, а ни отац није дозвољавао да се свет много скупља. Миле Бурић је пуштен али мора да иде у Јагодину по немачком наређењу. Кажу да је Нада полудела. Измешало се над њом неколико агената и жандарма. Десетина се преселила у Д. Трепчу.

14 септембар

Данас је долазио друг Миро В.⁴¹ због оснивања сеоског актива и обнове рада међу омладином. Мораћу да се поразговарам с друговима шта ћу ја и како да обновим рад с девојкама.

15 септембар

Јутрос, још док није било добро ни свануло, чула се нека ларма на путу. Шесторица људи изађе од Адамове куће и одоше доле путем. Око подне сам отишла у Станчиће. Разговарала сам са њих неколико, али није био шири састанак, јер нису никога нашли код куће. По повратку у Мојсиње, чујем неки жагор код Адама. Сестра ми рече да је дошао он, Миодраг Т.⁴² Ацо⁴³ и Миленко⁴⁴ наоружани, сазвали ту неки збор, као и код Сингерове⁴⁵ куће, и купили потписе. Основали, Кажу, нову странку која се зове „Акционарска“. Мораћу мало више да дознам о тој страници, као и о резултатима потписа.

16 септембар

Данас је ручало код месце 20 партизана. У сслу их је било око 140. Дошла је и доња, Мрчевачка чета и прошли су кроз село са нашом националном заставом. То је наишло на врло добар одјек у селу. После подне био је збор. Скоро сви наши сељаци били су ту. Држали су говор наш командир као и Мрчајевачки.⁴⁶ Затим је поздравлио један од омладинаца — партизан. Прва двојица су доста добро говорили. Објаснили ко су партизани и њихов циљ, ко су К. Пећанац, Недић и други. Сељаци су добро примили и одобравали гласно. На крају су прочитали најновије вести и летак партизана из округа Чачанског и разделили су га сељацима. Изабран је одбор

од 15 људи из села који ће ићи да купе храну као и потписе због мобилизације. Заведена је и патрола од сељака.

17 септембар

Долазили су другови Миро В., Калцац,⁴⁷ Божо⁴⁸ и Миле Ст.⁴⁹ Донели су ми неки материјал и разговарали о раду. Доћиће 19 поново.

18 септембар

Око подне је долазио друг Антон⁵⁰ и донео ми најновије вести. При поласку је рекао да би волео да му ја израдим једне чарапе. Хтео би баш од мене да има успомену.

После подне сам била у Станчићима. Опет није могао бити неки шири састанак, јер жене и девојке неће да дођу. Само сам разговарала са њих неколико, прочитала им вести и летак. При повратку у Мојсиње наишла сам на невероватну живост. На сваком кораку неке групе људи. Направила се читава збрка због мобилисања. Уписали се у партизане, неко дошао па их уплашио, хоће да се препишу. Свуда сам дуго говорила људима тако да сам кући дошла касно увече. Већ се било смркло. Неколико четника буну ове људе против одреда због комунизма, а били су се скоро сви уписали у партизане. Чак и свађа избила. Секрстар одбора је, како изгледа, радио и за четнике.

19 септембар

У току ноћи око 65 сељака, како сам ја обавештена, ишло је у четнике да се пријаве, или су се пак склонили у Остру,⁵¹ јер се плаше партизана. Данас је ишао један партизан са одбором и пописивао. Не знам шта је било. Долазили су Миле Ст. и Божо и одржали смо састанак. Био је и Радисав, пошто смо само нас двоје остали овде. Био је и Миро В. због омладинског актива, само ниједан омладинац није дошао док су они били. Тек после подне је дошао Драган, али је било касно, они су отишли. Изгледа да ће и Драган да иде у чету, јер не може овде од оца.

22 септембар

Данас сам у Станчићима имала један необичан састанак. Било је 10 жена и то ове бабе. Дошле да виде о чему се то говори на

састанцима, нису смеле да пошаљу своје ћерке и снахе. Како су дошле сасвим доцкан то нисам могла ништа нарочито да им причам. Скренула сам им пажњу због оговарања, јер знам да старе жене највише то воле, говорила им зашто се састајемо и заказала идући састанак. Четници су одржали збор у Мојсињу, после повратка из Ветинаца.⁵² Поделили су људе по отсецима и вежбаће се код наше цркве.

23 септембар

Пре подне је био први састанак омладинског актива кога сачињавају 1 из Мојсиња и 1 из Станчића.⁵³ Овај друг из Станчића је силан дечко. Радио је као шегрт по пекарницама у разним варошима, разносио бурек и у хартију под бурек стављао летке те их тако дасио. Једном приликом кад је био ухапшен летке које је имао код себе ушпио је у качкет да му не би ухватили. Пред овим дечком је велика будућност. После подне је долазио Божо, мало се разговарали, а после њега Видосав. Увече ми је кум Миле донео нове вести из наше чете. Јако је био узнемирен, зашто не знам. Долазио је рано ујутро и рекао ми како се кроз Мојсиње проносе невероватне вести, да су га видели у немачком оделу и т. д. Био је у нашој чети и вратио се грозно узнемирен. Силно се уплашио кад је наишао Видосав.

24 септембар

Пре подне сам била у логору наше чете у Трепчи. Имала сам посла код друга командира због сарадње чете и терена као и о њиховој помоћи окупљању жена због акције за плетења. Ништа нисам свршила. Препустили су Мојсиње четницима, с чиме се ја не слажем, али ми рече да ће доћи неки пут да одрже збор. Ја мислим да не би требало село препуштати четницима и уопште их не бих нигде пуштала да сами раде већ би увек умешала и наше људе. Рече ми да је чета доста заузета и да нема баш толико времена што ја не бих рекла, и да не треба терати на силу. Ја мислим да то није терање већ просто да се оне ослободе и да се после одазивају позиву, јер овако су мало заплашене, мало и људи не дозвољавају. Нисам дуго разговарала са њим јер су морали одмах да крену због збора тако да нисам могла све да изнесем.

После подне сам одржала збор жена. Дошло их око 15, али

је кривица што нису све позване. Заказала сам други за недељу. Прочитала сам им пајловије вести и поразговарала се поводом њих. Затим сам почела да им говорим и о нашој дужности, пас жена, учествовања, односно помагања овој нашој ослободилачкој борби. Говорила сам им о борбама неких жена у прошлости, као о Чучук-Стани, Јованки Орлеанки, о херојству Совјетских жена у садашњем рату, као и о немачким женама које лежу на шине куда треба да прође воз са транспортом трупа на фронт, и т. д. Затим сам прешла на прву нашу помоћ, сада, на плетсње чарапа и пуловера. Све су добро прихватиле и уопште примиле фино што год сам им говорила. Изабрали смо ту две девојке и једну жену које ће пописати ко шта хоће да да и ко ће да ради.

26 септембар

Данас је свраћао Божо код мене. Дуго смо разговарали о разним стварима. Рекао ми је да имам право односно не препуштања нити Мојсиња, нити ма ког места или акције само четницима, него да треба свуда да будемо ми.

Требао је да буде пре подне састанак актива, и ја да присуствујем. Миро је прошлог пута рекао да ће свратити по мене и ја чекајући њега, а како сам се била занела у преписивање, заборавила сам да погледам у сат и задоцних те тако нисам отишла. Не знам како је било.

27 септембар

Била сам данас у Мрчајевцима, код Бранке Г.⁵⁴ дуго смо се разговарале о начину рада међу девојкама и женама. Она није уопште покушавала са састанцима те сам јој казала да почне и шта на њима да говори. Заказала сам састанак за другу недељу, на коме ћу ја присуствовати, а догле оне ће разговарати. Такође сам у Горевници разговарала са Витом Ј.⁵⁵ и заказала састанак за четвртак.

28 септембар

Данашњим збором жена у Станчићима сам сасвим задовољна. Било је 30 жена и девојака. Једна се само противила што не сазовем збор жена у Мојсињу и зашто не говори неко из Станчића. После се слегла кад сам јој објаснила ствари. Са прилогом вуне и

чарапа је такође добро. Које нису имале шта да даду примиле су се да раде. Ту су била присутна и два друга. Милановац је ослобођен. 70. Нем. и 40. жанд. (или обрнуто, не зна се тачно) заробљено је и убијено, док су наша два рањена.⁵⁶ У Заблаћу је заплењен пун камион муниције, пушака, митраљеза, неки Немци убијени неки ухваћени.

30 септембар

По повратку са збора из Станчића група партизана је прошла кроз Мојсиње, с песмом. Одмарали су се код мојих врата и пили воде. Свртали су нарочито до мене због неких књига. Село већ буче што су ту стали, свраћали, узимали јабуке, ту, баш код моје куће. „Баш им је ту штација, па то ти је“.

1 октобар

Пад Чачка. Не знам детаљно како је било. Нема како чујем погинулих. У трсинама су погинула два партизана из наше, трепчанске, чете услед случајне експлозије једне бомбе. Ухваћена су два комита, и изгледа да су они виновници овог случаја.

Пре подне је долазила Бојана,⁵⁷ из Станчића, за неке савете и због Марка, из нашег актива, у чету. Мислим да ћемо га морати сачувати.

2 октобар

Јутрос рано донео ми је један друг партизан наше прве новине „Реч народа“,⁵⁸ које издаје Народно-осл. (парт.) одред за срез Таковски у Г. Милановцу. Не знам да ли ће излазити сваки дан, а било би добро. Вероватно да хоће. Први чланак носи наслов: „Ко смо ми“? Односи се на партизана, на Народну Војску. Затим о ослобођењу Милановца, разне вести и т. д. Добро би било да овај лист продире у широке масе.

После подне сам имала састанак са девојкама. Било их је 11. Има их две-три јако неозбиљне, за све време су се смејале и на послетку отишле. Рекла сам им само мало о томе да је и наша дужност да потпомогнемо ову ослободилачку борбу, јер су веома касно дошле. Заказала сам збор за идући четвртак. Затим смо мало певале наше песме. То их јако интересује. Учила сам их химну жена.

3 октобар

Заиста не знам шта ћу да радим за прикупљање прилога Партији. Сви се уписали у четнике, сви се резервисано држе према партизанима, мене већ познају врло добро. Ишла сам данас да покушам на два-три места али нису били код куће.

Звала сам девојке из Станчића, Трпче и Мојсиња за збор омладинаца-ки који ће бити у недељу. Обећало их је доста.

4 октобар

Ишла сам данас у Горев, где су биле рскле неке девојке да дођу да их научим химну жена, како би лепше иступиле на збору. Али није било ниједне девојке. Рекоше ми да је збор одложен. Добро смо биле организовале, али за други пут ћемо се још боље спремити.

5 октобар

У 10 сати требало је да буде збор кога су заказали партизани. Четници су га бојкотовали. Ипак је остало око 20 људи. Дошла је једна група партизана са својим ознакама, црвена трака око руке и на њој „Партизан“. Говорио је друг М. Урошевић⁵⁹ о досадашњим приликама у нашој земљи, о томе ко нас је довео до ове капитулације, о издајницима разним који и сад покушавају да заваде партизана и четнике, и т.д. Затим је прешао о партизанима, шта су до сада урадили и ко су они, као и њиховим циљевима: националном и економском ослобођењу. Лепо је говорио о екон. ропству у коме је до сада живео сељак и радни народ. Веома популарно је говорио. Затим су вршили упис и давали легитимације. И ја сам узела.

После подне сам била у Мрчајевцима. Било је свега 6 девојака. Разговарали смо о свему. Девојке су лепо примале и питале кад ћу опет да дођем да им причам. Види се да их све интересује. Мислим да другарица Бранка може добро да ради са њима да прави честе састанке, да им чита, што до сада није радила.

Увече је долазио друг Миле Вранић⁶⁰ да ми каже да га је звао Рашо Б.⁶¹ и причао ми о Чачку, о њиховом дивном и другарском животу у чети и о томе да четници стално прелазе у партизана.

8 октобар

Данас пре подне био је читава два сата код мене бивши начелник Бошко Павловић. Дошао да ме моли због сумњичења које се стално баца на њега.

После подне су били другови Миро, Божо и Младен Б.⁶³ Требао је да буде састанак актива али није било свих те смо одложили. Добила сам иске задатке за сутра и даље.

Минирани су магацини у Мрсаћу, свакако од Немаца⁶⁵. Гледали смо сви од моје куће. Експлозије су биле јаке. Штета, могли смо се са оном муницијом борити док год не истерамо Немце. То показује и слабост немачку.

9 октобар

Јутрос је требало да буде састанак мојсињског актива. Нису сви дошли. Бере се кукуруз, тако да свак има посла. Бошко је донео прилог, али се уписао у четнике, каже због тога што су га сумњали и нема смисла да иде у партизане. Раја и Миљана,⁶⁴ које ће ући у актив, отишле су са Срећком⁶⁵ да скупају вуну и чарапе.

Таман сам се спремила да идем код друга Миливоја дошао кум Миле ради неког објашњења и причао ми како је текла ствар с хапшењем њега и његовог оца. Не може да опрости што се није водила истрага како треба него су дозволили да њих невинне људе воде онако и поступају са њима као са неким стварима и да их поведу да их убију. А свему је крив Рашо, како је, каже сам признао и рекао: да је он издао Драгољуба-Црног и при свршетку суђења рекао је попу да је хтео да му се освети да и он, поп, осети како је кад се изгуби син.

Отишла сам касно у Трпчу. Нисам ништа свршила, јер друг Миливоје каже да није упућен за,⁶⁶ уопште је испољно неповерење према мени, иако сам казала да сам овлашћена од руководства. Уосталом не познаје ме као партијца па је до некле оправдано.

У овој ствари постоје две алтернативе: Или да руководство види моју конспиративност или друга, или, пак, заиста друг није поверовао и правно се као да нема појма о томе, јер ћелије су растурене, и т. д. Кад сам му казала за састанак у суботу, где треба да добу и други другови са терена, и кад сам му рекла да он зна које треба да позове, и ту се правно да мало не зна, да их баш именује,

што сам му рекла да није потребно. Рскао је да на пр. зна Симу Урошевића,⁶⁷ командира и т. д.

Касно сам се вратила тако да нисам стигла да идем на збор у Горевницу, кога сам ја заказала. Ово није требало да се деси, и не могу да себе оправдам ни пред самом себи. Тамо су ме чекали, свакако, Божо и Миро да одатле идемо на састанак актива у Станчиће. Надала сам се да ће они наићи, као што су прво рекли, пошто виде да ме нема. Али нису дошли, те не знам ни с тим шта је било.

11 октобар

Око подне требао је да дође друг Младен код мене па да идемо заједно у Трепчу на партијски састанак. Није дошао. Око пола четири пођем у Трепчу да носим вести. На уговореном месту нађем другове и Младена. Не разумем другове зашто раде онако како не кажу. Могла сам и да не однесем вести и не бих уопште била на састанку. Од сада ћу ићи кад буде време не сачекавши да дођу код мене.

12 октобар

Око 7 часова отишли смо ја и друг Миливоје у Чачак. Како је само било ужасно време, а ја сам тако лудо урадила и пошла слабо обучена. Смрзла сам се. Успут смо разговарали о погрешкама и недостацима нашег досадашњег рада. Стигли смо око пола девет и чекали другове. То је био партијски пленум,⁶⁸ први за мене, где су дошли по један друг, члан партије, из сваког села у срезу Љубићском. Ту смо претресли све наше грешке, поставили правилну линију, и друг из Окружног ком. држао је реферат о политичкој ситуацији, углавном наш однос према четницима. Мислим да смо сад добили праву линију са које нећемо скретати и имамо јасан план нашег рада.

13 октобар

Јутрос ме је, одмах чим сам устала изненадио снег. Падао је готово целог дана. Блато је велико. Око девет сати пошла сам у Трепчу, на састанак актива. Ту су три омладинца, који су се још једном састајали и две омладинке којима је ово био први пут. Објашњена им је дужност њихова, као чланова СКОЈ-а, дате им директиве за рад.

Одатле сам продужила за Станчиће однела вести и „митинг“, као и да узмем скупљен новац за СКОЈ. Успели су добро, и то углавном Бојана. Сакупљено је 101 дин.

Цело после подне седео је кум Миле код мене. Разговарали смо много и опширно о сумњичењу његовом и криви Миливоја и Средоја на њихово понашање према њему. Пошто сам му дала часну реч да нећу ником рећи прочитао ми је једно писмо упућено њему од стране једне другарице која му је писала да је добила писмо од Х-личности у Х место. Требао је да дође у У. Х је био бранилац а У онај који је хтео да га осуди а који није дошао на уговорено место. По његовом тумачењу, Х треба да буде Ракић,⁶⁹ одличан човек, који је био у Трепчи када се он нашао са Сред. и Мил. а У Средоје или Миливоје, али пре Миливоје. За 10 дана два пута су га осудили на смрт без икаквих доказа противних, без истраге, не утврдивши ништа. Чак нису хтели ни да оду на уговорено место где би добили потврду Ракићевих речи, које су биле у интересу његовом, Миловом, мада Ракић није се лично познавао са Милом него је знао за њега преко учитељице.⁷⁰ Одгурнули су на грозан начин њега, који им је пошао раширених руку, радио за њих, имао пуно поверење и пришао да говори као са људима а ови су га на такав начин одбили хотећи, чак да га двапут убију. То он неће пустити да тако остане. Ако остане жив после рата и ако се све лепо сврши, водиће истрагу.

Онда смо дискутовали о другим темама, као о колхозима о узроцима ратова, невоља, мржње и т. д. По његовом причању види се да је читао доста ствари, добрих ствари, и на поједине ствари правилно гледа. Волела бих да га добро упознам да будем начисто с њим, а мислим и да ћу успети јер ће долазити сваки дан.

14 октобар

Пре подне је био састанак нашег омладинског актива у кога су ушле три девојке и један омладинац. Како је то био први састанак, то им је објашњен њихов будући рад, дужности, дата им упутства и т. д. После одласка друга Мира ја сам им дуго говорила о њиховим дужностима као члановима Скоја и још многе ствари. Дискутовали смо поводом књижице „Митинга“ и допада им се испуп жена на митингу. Затим смо прочитали „Умовање здравог разума“ од В. Пелагића и о томе опширно разговарали, откуд се појавила вера, у ком циљу и т. д. Девојке, као и омладинац, давали су врло добре примедбе контраста религије и свакидашњице.

15 октобар

Донео ми је друг Љубичић⁷¹ данас ужичке „Вести“⁷² као и чачанске „Новости“⁷³ које су први пут данас изашле.

Четници позивају сутра на збор да поставе своју власт у општини, без партизана. Отишла сам код друга Миливоја за савет. Дуго сам се горе задржала, сводили обрачун новина, разговарали о разним стварима, слушала сам вести. Већ се смркло кад сам пошла из Трепче. Испратили су ме друг Миливоје, његова другарица и још један друг.

Код куће је била једна омладинка која је дошла да радимо пуловсре и остала је да спава код мене. Са њом смо фино разговарали. А како је она накарадно обавештена, уосталом као и много њих.

16 октобар

Пре подне су одржали четници збор код школе на коме је говорио Ратимир Павловић,⁷⁴ мислим поручник, а у циљу постављања општинске власти. Четници су изабрали свој одбор. Говорио је да ће свака своју војску да храни, четници своју а партизани своју, да је слободно преписивање само не сваки час, да нећеју дозволити да се поврати 1918 год. па да у Србији буду и Маџари, Хрвати и др. него само Срби и т. д.

Стајала сам са неколико људи по страни. Пришао ми је, рекавши да је обавештен да сам партизан чак и једна од одговорних партизана, питао за неке другове, партизана, који су требали да иду са њим по селима због постављања власти и рекао да и ми што пре изаберемо свој одбор, јер општине треба одмах да се отворе.

После подне смо требали да одржимо партијски састанак ја и другови из Трепче. Дуго смо чекали друга Млађа, али није дошао те смо ми претресли најхитнија питања.

18 октобар

Данас сам одржала збор партизана из Мојсиња и Станчића у Станчићима ради бирања општинског одбора.⁷⁵ Нису сви дошли, било их је 30. Говорила сам им односно непоштеног преписивања кад их позову на фронт, о ширењу разних вести у циљу изазивања братоубилачког рата, о досадашњим заслугама партизана и њиховим жртвама, и т. д. Затим смо изабрали општински одбор у који су ушли

два из Мојсиња и 3 из Станчића, говорила сам и о њиховој дужности.

Затим сам саставила у један оба одбора за прикупљање намирница, из Мојсиња и Станчића. Заказали смо да се састајемо сваке недеље у 9 h пре подне, о нашој помоћи породицама сиромашним и без радне снаге.

Од сада престаје излазити лист Ужичког парт. одреда „Вести“, после изласка у 15 бројева, а излазиће три пута недељно лист наше КПЈ „Борба“.

19 октобар

Пре подне у 10h одржали смо политичку конференцију. Било је 7 омладинки и 5 омладинаца. Из Станчића нису дошли. Прочитали смо „Митинг“, чланке из „Вести“ и „Нов.“ који се односе на омладину код нас и у свету. Затим сам им говорила о борби омладине сада као и у прошлости, о омладини у Сов. Савезу, о борби жена сада и у прошлости. На крају смо отпевали „Широм света“ и „Омладинци-ке“.

После подне смо имали састанак ћелије. Друг Станмир⁷⁶ ће бити секретар. Био је и друг Млабо. Друг Милосав рече ми да ћемо се изгледа спојити, са четницима и створити једну народну војску, чак да четници томе теже више него ми. За политички рад и у чети и на терену.

20 октобар

У два сата заказали смо састанак општинских одбора четника и партизана који су требали да приме овлашћење од друга Млаба и да се отвори општина. Са наше стране није дошао један а са њине двојица. На крају се нисмо споразумели, јер поручник-четник који је држао збор у четвртак рекао да у одбор треба да уђу 5 четника и 3 партизана, а не исти број. Оставили смо да друг Млабо види у команди и да у четвртак поново дође.

Пре подне сам била на састанку актива у Д. Трепчи. Дошло је само двоје, тако да нисмо такоређи ни одржали састанак. Разгледали смо ја и Миро млин Миљка Урошевића.⁷⁷ Заиста право чудо би онај човек починио да има техничку школу. Све је сам конструисао. Меље помоћу мотора и кад је мање онда помоћу воде, све иде аутоматски: пречишћавање пшенице, одвајање брашна и мекиња.

21 октобар

У 10 сати пошли смо ја и друг Миливоје у Чачак због литературе. Кад смо били поред асдрома⁷⁸ наиђе 9 штука од Милановца према Чачку на великој висини и рекао би човек да неће на Чачак јер су далеко заобишли. Међутим, направивши на истој висини круг око вароши почеле су пикирати и одјекнуле су прве експлозије после којих су се појављивали црни густе димови.⁷⁹ Бомбардовање је трајало прилично дуго али ни трећина бачених бомби није експлодирало. Вероватно саботажа и са њихове стране, јер се то исто десило и приликом бомбардовања Ужица где су од 39 бачених бомби експлодирале само осам. Много су и митраљирали. Најзад су се вратили у истом правцу. Пошли смо за Чачак. Свуда по путу свет уплашен, уплакан. Наилазимо у Љубић на Ћуприју. Стража не пушта никога у Чачак. Рекавши да смо нас двоје хитно позвали у команду места пропустили су нас. Улице пусте. Једино јуре на бициклима партизани и четници. Кроз улице где нису експлодирале бомбе забрањен је пролаз. Рушевине. Рамови са прозора и излога радњи заједно са гвозденим ролетнама избачени. Парчета стакла само приште под ногама. Жице са бандера искидане. Одлазимо у канцеларију Компартије.⁸⁰ На згради црвена застава и табла: „Окружна организација Ком. партије Југославије“, а испред стражари: један партизан и један четник. Од друга траже карту, али не вреди. Мене пропуштају, али не налазим ни једног другог који нам треба. Одлазимо кроз варош у нади да ћемо их негде срести. Идемо правац болнице. Ништа нарочито, овај крај није бомбардован сем једна мала кућа сасвим на периферији. Арсенал⁸¹ није уопште бомбардован. Враћамо се на траг. Чује се јаук неке жене. Прилази нам један сасвим млад човек бос с речима: „Жени ми митраљезом из авиона осекли ногу и требају одмах лекови али све апотеке затворене и нема никога. Код куће ми све попаљено. Зашто ће и мени живот“. Дакле, бомбардовали су село најближе Чачку. Пролазимо кроз једну улицицу пуну рушевина. Стоји на сред улице нека гомила крпа и рекао би човек да се понегад првени. Прилазимо ближе. Гомила мяса и костију од човека помешана са крпама. По једној страни лица и доњем делу руке види се да је човек. „То је Радован Борђевић пензионер из Циганмале што има много деце“ говоре неки људи. Идемо даље. Ово ми је први пут да уђем у варош после бомбардовања. Прилично страшна слика, али какав тек изгледа Берлин, и други немачки градови које тако дуго бомбардују.

Идемо поново у канцеларију али друг Минић⁸³ тек што је изашао. Нађемо их у команди места.⁸³ Али нисмо свршили ништа због ових догађаја а и због самог фронта код Краљева. Немци су продрали до Мусине реке и теже према Чачку. Другарица Лала Ивковић⁸⁴ прича како је бомбардован путнички воз са пет вагона а кад је свет почео да бежи митраљирали су тако да има доста пострадалог света.⁸⁵ Заиста, дивљаштво.

Јављају да иде један бомбардер. Оно мало света што се вратило после бомбардовања поново бежи. Кад је прешао преко команде места ја и друг Миливоје одлазимо, хватајући заклон у вратима куће. Кружио је над Чачком. Био је извиђач али је могао да митраљира. Нарочито је кружио над Љубићем и над једним великим двориштем где се налазио један запаљени тенк. Најзад је отишао према Краљеву.

У Љубићу нађемо друга Божа који нам рече да ће у четвртак бити митинг омладинаца-ки из целог округа у Чачку. Касно јављено и ја и друг Миливоје смо мишљења да би најбоље било одложити. Вероватно да ће се и одложити.

23 октобар

Пре подне је долазио друг Млађо ради постављања општинских власти али и овога пута није свршено јер нису сви дошли.

После подне сам имала састанак жена у Станчићима. Добро је било. Било их је 11. Говорила сам им о економском ропству уопште и посебно о економском ропству жене од мужа, о жени као мајци, о томе зашто жене уништавају децу и себе пропасте. Говорила сам им о положају жене у СССР и показала им „СССР у слици и речи“. Биле су одушевљене сликама. На крају сам им рекла да оне које су неписмене а желеле би да науче да читају и пишу да оснујемо курс. То су такође врло радо прихватиле.

Дошла сам касно кући, јер смо после тога имали састанак сеоског актива у Станчићима коме је присуствовао друг Добривоје место друга Мира.

Код куће сам затекла госте. Дошао зет из Топонице са још једним његовим комшијом, бив. трг. помоћником. Дуго смо разговарали о партизанима и четницима, о данашњем систему у СССР. Драган ми је постављао извесна питања која му нису била јасна и он се потајно слаже.

24 октобар

Ја и друг Добривоје ишли смо пре подне у Д. Трепчу због отварања наше канцеларије у Мојсињу. Нисмо тамо могли добити ништа сем хартије и гумарабике. За радио и писаћу машину морамо видети у Г. Милановцу. Код куће ме сачекао један омладинац који ми рече да је поручник Р. Павловић, који је пре држао збор, рекао четницима да секиром одвале општину и да ту раде а партизани нека траже себи канцеларију где они хоће и нека немају никакве везе са њима. Било је речи и о мени.

27 октобар

Око 11^h омладинци и омладинке из Мојсиња, Станчића и Трепче пошли смо на велики омладински митинг у Чачку. Са омладинцима из доњег краја састали смо се код Призадовог магацина и одатле двоје по двоје са песмом и свирком ушли смо у Чачак. Ушли смо у салу хотела „Крен“. Сакупила се омладина из целог округа да се уједини у борби за народно ослобођење, да манифестује своју солидарност са Совјетском и савезничком омладином и да покаже своју чврсту решеност за вођење борбе до истребљења фашизма. Иступало је доста говорника. Нарочито је био прекидан великим аплаузом представник Компартије којој се клицало.

После свршеног поподневног програма сва омладина у поворци по четири ишли су кроз варош, певали, свирали, бацали пароле. На великом пијацу је и коло играло. Увече се приређивало „Културно вече“, прво после ослобођења Чачка. Програм је био доста добар, и ако се спремао само неколико дана. Кући смо пошли после свршеног програма. Песма се разлегла у тихој ноћи. Сви су били задовољни митингом. Кући сам стигла у 11^h и 8 минута.

28 октобар

Пре подне сам била у Д. Трепчи због сеоског актива. Требало је да убацимо у актив учитељицу из Г. Трепче, пошто је отуда. Претходно смо ја и друг Миливоје разговарали с њом, јер је она раније говорила да не ради ништа, да хоће да ради или да иде бар у Ариље где је радо очекују. Међутим сада каже да је она радила и одржавала везу са свим околним селима, да је члан Партије, да хоће

да ради на своју руку, а и рекли су јој у Чачку шта треба да ради. Узели смо је у актив.

Код куће ме је чекао друг Млађо који је дошао ради отварања општине и због састанка наше ћелије. Први посао је свршио али други не, јер нису дошли ни друг Добривоје ни друг Миодраг.⁸⁶ Виђеће и за случај учитељице.

29 октобар

Данас је одржан полусрески пленум партијских чланова. Ту је сваки посебно подносио извештај рада и највише су другови из Д. Трпче урадили на политичком пољу. Ту су постављени и најхитнији задаци, као: сазивање сеоске сиротиње на једну конференцију због решавања њихових најхитнијих потреба и т. д. Ја ћу морати да одлазим у сва сла доњег краја због женског рада. Да ми је само да имам добру обућу радила бих много више, одлазила бих стално по свим селима, како сам им и сама прво рекла, а овако је отежано. Не знам шта да радим и на који начин да дођем до обуће. То одлажење ми олакшава повратак другова Добривоја за Мојсиње и Миодрага за Станчиће на терен где сам ја раније сама била.

2 новембар

После подне био је полусрески збор омладине у Д. Гор. Говорио је у име СКОЈ-а друг Божо Томић, у име омладине друг Добривоје Павловић и у име жена ја. Нисам се ништа спремила али ипак није тако лоше испало. Крај је био мало слабији. Било је доста и омладинаца и омладинки. Затим смо у реду пошли за Мрчајевце певајући и бацајући пароле. Ишао је и један четник донекле са нама и питао да ли хоћемо да прихватимо оно што он каже и узвикнуо је: „Живео краљ Петар II“ што смо прихватили а одмах затим још снажније и громогласније: „Живела Комунистичка партија Југославије“.

3 новембар

Ишла сам са другом Добривојем у Д. Трпчу ради омладинског актива. Заказала сам састанак жена у Д. и Г. Трпчи. Продужили смо за Станчиће опет ради актива. Ту рад иде најбоље и са омладином и са старијима. Рађено је са њима увек, десетина се ту дуго задржала а и село мало (до 45 кућа) и нема тако много окорелих противника.

4 новембар

Одмах после ручка отерали су четници од моје куће друга Добривоја и Љубишу. Односи између четника и партизана заоштрени. Кажу да су од стране партизана изнете плакате у којима се каже да је Дража петоколонаш. Група партизана који су пошли да разоружају четничку стражу разоружана је и ухапшена. Градови: Ужице, Пожега, Г. Милановац, Чачак у партизанским рукама.

7 новембар

5-тог новембра увече отераше и мене. Ускоро су затворили и две девојке партизанке и три жене које су ишле у Мрчајевце да виде своје синове. Држали су се јако ружно и дрско према нама, отворено претили, скинули су ми траку али сам је поново метила, подносили су нам метак за доручак. Нарочито су се према мени опходили изазивачки као према „вођи“. Исто вече имала сам разговор са њиховим командантом поруч. Борићем,⁸⁷ који одобрава комунизам у Русији, али то „није за Србију“, као и још другим стварима. На много питања није умео да ми одговори. То вече сам требала да будем обешена на сред села.

Све су се затворенице одлично држале. Пола сата после хапшења певали смо „Хеј Словени“! и друге наше песме. То их је јако револтирало, али смо до краја остале такве.

Данас на дан 24 год. велике Окт. Револуције, која је донела слободу потлаченом радном народу Русије и задала смртни ударац свима израбљивачима у Р., биле смо још веселије сигурне у своју победу. Говорила сам им о досадашњем положају жене код нас, о положају у СССР. Дуго смо о томе дискутовале.

Док смо ми о томе разговарале одјекивали су пуцњеви топова, само за кратко време. Сви су се четници повукли у црквено двориште да посматрају борбу на Љубићском брду где се видела ватра из топова, чак и сви стражари, који су чували нас и другове, дотеране из Прељине и још неких места (око 40 њих). Опазили смо неко комешање међу њима. Одем у клозет и чујем где један дојури и каза: „Све наше топове узели партизани. Наши су повадили затвараче“. Наша победа и задобијање оружја била је најлепша прослава Окт. Револуције.

Постаали су према нама мекши. Дозволили су нам да изађемо на сунце, што смо ми одбиле, иако пре 3 сата нису дали ни да се

умијемо. Око 2 сата су нас пустили. Како су се само почели улизи-вати око мене и то они који су најгори били, чак и командир Ристо⁸⁸ који је тако дрско говорио да сам ја вођа и као такву ће ме убити, да сам највећи комуниста и сваки дан су се код мене скупљали комунисти, да он неће да дозволи да му „женска“ командује, и још много што шта, нарочито око отварања општине. Чак су пронели глас да сам хтела да будем секретар и за нас и за четнике.

Маму су нарочито мучили. Терали је неколико пута кафани и то да мора да оде и дође за 6 минута, да доведе мене да стрељају (цедуљицу су ту заборавили код мене на столу) у кући, да доведе Рају која је под кишом метака успела да побегне и да ускочи у једну дупљу од дрвета где је била за све време. Наређивали су јој да донесе сламу и да ту ставља и ствари да запале и њих и кућу. Тражили су комунистичке књиге као и архиву, јер су били обавештени да је овде штаб. Покупили су ми неке ципне марамнице, новац, бележнице, једну одличну и велику ташну, донету из Претока и још много других ствари.

Исто вече кад су ме затворили био је сазван збор и од свих једногласно била сам осуђена на смрт. Из целог Мојсиња ни један једини човек није се нашао да ме заштити. Међутим, одложили су то за после заузимања Чачка. Чак је и после тога једна делегација од 6 људи Мојсињаца поново захтевала да се ту на лицу места пред свима стрељам. Ту су осуђили и још два друга из Станчића који су успели да им једном побегну, а једног су послали у Претоке у породицу Тадије Пантовића⁸⁹ да га они убију, и још сто партизана за његова два сина.

Заиста ћу добро запамтити ово моје друго револуционарно крштење.

8 новембар

Погинуо је друг Миодраг Јовановић у борби у Мрчајевцима. За друге не знам.

10 новембар

Свуда су партизани попуштани. Четници су пошли за Равну Гору. Гружански одред им је пресекао пут и сада се налазе у Ветинцима одакле су послали другу Вучићу писмо ради преговарања.

13 новембар

Док сам лепила летке и саопштења на кафанску зграду окупи се доста људи, скоро сви четници. Заподену се разговор о последњим догађајима. Сви су били против официра који су и овога пута преварили и завели у братоубилачки рат. Потпуно одговарају партизанима. Говорила сам им о издајству, о политици Хитлера, о нашој победи и т. д.

Затим сам отишла у Станчиће ради актива, пошто друг Добривоје није могао да оде и тамо сам прилепила летке.

По повратку сам свратила код другарице Миљане Т. где је било неколико жена те смо и ту разговарали о последњим догађајима.

14 новембар

Данас је наша ћелија одржала састанак. Добили смо неке директиве поводом ново настале ситуације. Мора се много више радити, пронаћи што више чланова, нарочито посветити пажњу раду са женама и т. д.

17 новембар

Одржан збор, изабран је командант места и прочитана наредба број 3. Требао је да дође друг Д. Бојовић⁹⁰ да држи збор, али није дошао.

После подне друг Славко Крупеж⁹¹ позвао ме је по једном партизану. Ту ми је рекао неке примедбе и недостатке у мом раду, нарочито односно мог држања, осорног, како му је рекао Срећко Б. Опоменише ме и другови надлежни.

Међутим све оно што је Срећко навео нетачно је јер он би хтео на неки начин да онемогући моје мешање у ма какве наше партизанске ствари, јер му говоре „што дозвољавате да вам сукња суди“. Уствари то је под сугестијом његове жене и Младена У.⁹² Само морам се трудити да својим радом улијем поверење у старије људе који немогу да се помире с тим да им једна „женска“ говори. Два света.

18 новембар

При повратку из Чачка, где су спровели неке официре, свратио је код нас течно Миленко са још једним његовим рођаком. Обојица су одлични људи, један ради у штабу одреда а други у батаљонском грузанског одреда. Они раде под много тежим околностима, као ми пре ослобођења. Има много петоколонаша и јако је активна. Обећали су ми паћи један аутоматски револвер Војно држ. завода. Одлично ће бити ако нађу.

Били смо ја и друг Доле у Станчићима на прелу. Било их је око 40, 18 жена. Ту смо читали „Борбу“, разговарали, прочитала сам једну причу из „Прославимо жену — мајку“, летак кога су издале жене Чачка. Друг је говорио о потреби окупљања ради образовања омладине, о упису у Савез омладине, а ја сам говорила о женама, о њеном досадашњем положају, о нарочитој потреби образовања жена и женске омладине и т. д. Иначе смо цело вече провели у смењу, песми и јавило се њих неколико певача за „митинг“ у недељу.

19 новембар

Одржан је широки збор на коме су говорили другови Др. Божовић и Божо Томић. Говорили су о догађајима пре 6 априла, срамној капитулацији и њеним узроцима а нарочито о виновницима ових чарки између четника и партизана које су требале да се претворе у братоубилачки рат. Затим је изабран општински одбор од представника свих странака, изузев Ј. Р. З. и Љотићеве, а ту је ушао и друг Доле. Изабрана је и стража од 10 људи ради одржавања реда.

21 новембар

Данас сам одржала политичку конференцију омладине једног дела села. Било је 11. Говорила сам им о данашњим приликама, о савезу омладине и т. д.

Увече смо били у Станчићима да приредимо културно вече. Програм је био доста добар али није припремљен а писмо успели ни да га целог изведемо, јер су се нашли неки који су прекинули, говорећи да неће они да имају ништа са Мојсињем, да неће да слушају „господу“, студенте и средњошколце и т. д. Прекинули смо. Док се друг Доле расправљао са њима ми, жене, певале смо наше песме. Све су биле бесне на оне који су прекинули. На крају су се

стишали и извели су другови неке шале а затим смо опет певали.

23 новембар

Одржан је митинг среза Љубићског, а после њега културна приредба. Прилично је био посећен. Поздрави су били слаби. У културној приредби и ми смо учествовали. Један друг је рецитовао Змајеву песму „Издајница“ а хор, којим сам ја дириговала, отпевао је једну песму. Затим смо са транспарентима, песмом, паролама пошли за Чачак где смо отишли на приредбу мајки.⁹³ После поздрава била је доста добра културна приредба. Света је било много тако да нису сви могли ући у салу него су били напољу и кроз прозоре гледали. Ноћу смо се вратили у село и блато нас је удавило.

24 новембар

Састанак нашег сеоског актива. Утврђен је тачно рад и свако је добио посао за кога ће да одговарају. Затим смо решили да сваке недеље једанпут да приређујемо културно вече и прво да одржимо у среду 3-ег увече.

25 новембар

Одржала сам састанак жена. Било их је 6. Јако су се интересовале за све, постављале су разна питања која им нису била јасна, и за све време су живо дискутовале.

Чекала сам друга Крупежа да разговарам са њим али није дошао. Друг, који стално иде са њим, рече ми да су се сељаци жалили да сам потезала револвером на њих и т.д. и да друг Славко ради на томе да ме преместе у Чачак, да радим можда на телефону. За мене је то лакше него да идем по селима, а и за живот сигурније само не знам како ћу доказати друговима да уствари ништа није истина од онога што су им рекли.

28 новембар

Ово ми се све чешће дешава. Прекјуче дође један четник—омладинац и поче да ми прича како су им командири још пре сукоба, чим су се уписали рекли да не смеју да говоре с партизанима а камоли пски ближи додир, као узајамно помагање у раду. Јуче опет дође

један други четник — омладинац дошао и моли ме да му испричам како је дошло до овога, шта се сад ради, да му причам о систему и СССР. Јако се интересовао за све и сваки час ме прекидао са питањима. Нарочито се, као и сви грози покоља у Косјерићима и предавања Срба Немцима у Ваљеву, само ни он нити други не могу да верују.⁹⁴ Допали су му се колхози и њихово уређење, јер он је рано остао без оца са болесном старом мајком и доста браће и сестара на мало имања па се све њега тицало. Нарочито се радује што ће моћи да учи да свира, јер то највише воли а и мучио се док је набавио хармонику. Молио ме је да опет неки пут дође да му причам. Радо је прихватио кад сам га позвала да на нашој првој „Културној приредби“ 4-ог дец. отсвира неко народно коло и народну песму.

7 децембар

После размака од неколико дана узимам да напишем догађаје који су дошли одмах после „споразума“ са Дражом.

28. нов. рекоше ми да су Немци још 27 увече ушли у Чачак. Поћем према Чачку, или не знајући куда. Дошавши до Ћуприје на Чемерници чујем зујање мотоцикла и пуцање бомбе. То Немци руше једну кућу у Коњевићима. Вратим се натраг. Из далека угледам тамне прилике неке војске поред аеродрома. Шлемови засијаше. Скретнем у село Балугу држећи се на истом растојању од главног пута од прилике 300 м. Напред су ишли пешаци по двојица, полако. Није их било много. За њима неколико коњаника и бициклиста. Најзад комора од око 25—30 кола. Кола су била препуна ствари, кућних, црвенили су се ћилими. Поћем даље. У Станчићима видим да износе војници из кућа ствари, храну. Затим дим поче да излази кроз прозоре из обеју кућа. Запалили, гадови. Идем даље. Наићем на једну групу жена и девојака, уплаканих. Покупили све људе и одвели. Станчиће пуно Немаца, и у школи и по кућама. Куда сад? Нико не сме да ме зовне а сви би волели да ме сакрију. „Донесићемо ти хране“, кажу. Најзад ме једна зовне унутра и пошљемо по другарицу Бојану која одмах дође. Већ се смркава а нас две се привлачимо штали њеној. Код ње доста Немаца. Полако се провучемо кроз прозорче кроз које се избацује бубре. Смрзле смо се допо те ноћи. У зору се провучем на шталу и затрпам у шашину. Н. само јуре око штале, улазе унутра, један се чак поне и на шталу али није улазио унутра. У том дође Бојанина мама па ме моли да идем да не запалим и ње-

ну кућу. Дакле, морам ићи а куда? Полако се спустим у шталу, провучем кроз прозорче и поћем преко баште. Немци се размилели на све стране. Само се плаве њихове униформе. Ако ме виде сељаци па познаду? Била сам у опанцима и умотана у шал те ме то тешило. Најзад угледам Бојану да иде од једне куће. Одведе ме код Радојке.⁹⁵ Ту смо обе остале. Нисам наишла на овако отреситу и храбру жену. Нисмо излазиле никуд из собе. Ишла је и патрола увече од Нем. и сељака али нису улазили унутра.

Чујем да се у Мојсињу поред Немаца сместила и Недићева војска. Заклали су неколико људи из Трепче још првога дана кад су дошли, да не би трошили метке. У Трепчи заклано око 16.

1 дец. дође Бојанина мама и рече да је долазила моја мама да ме тражи, јер гарантује за мене мој ујак Павле Божићевић,⁹⁶ који је главни командант Недићеве војске, па Павле Гучанин⁹⁷ четовођа за Срез Љубићски, па неки зет Бошко⁹⁸ и још други. Затим ми исприча како су Мојсињци рекли да смо и ја и Раја биле 5 мес. у шуми, да је код наше куће био „комунистички штаб“, да има пуна кола пушака код мене. Све су преврнули по неколико пута али ништа нису нашли. Сад су они уместили свој штаб и сместили се сви могући команданти и војводе Недића и Пећанца. Нисам хтела ићи, знајући шта су све у стању поједини Мојсињци.

У уторак (2 дец.) чујемо да ће бити претраживање по Станчи. због оружја и да иду Мојсињци. Опет морам да се склоним. Решимо да иђем у Виљуш⁹⁹ код Радојкине мајке. Тако и урадимо. У расвит сутрадан одемо тамо али нам рекоше да још није прошла казн. експедиција ту него да иђемо у Парменац¹⁰⁰ где је све добро, сељаци загарантовали да нема комуниста и добили смо и пушке. Поћемо тамо. Чачак пун војске и Немачке и Недићеве. На све стране се виђу српске тробојке а „српски“ официри иду заједно у камионима са Немцима. Како су бедни. Мисле на тај начин да заслепе народ. Куће и ограде се шарене од разних плаката, позива да се свет врати кућама јер Немачкој не може нико ништа, да убијају комунисте, и т. д. „оригиналних снимака“ које су снимиле немачке трупе при уласку у Совј. градове, где се виде само рушевине, људи потпуно испијених тела умрле деце, и још којекакве гадости које може измислити само фашистичка пропаганда. Међутим, нико од пролазника и не обраћа пажњу на те гадне лажи.

У Парменцу је добро прошло само су два брата убијена, и то се неки каприцирао да их убије.¹⁰¹ Мало је језива судбина њихове породице. Мајку им заклао отац, он полудео и умро на робији, њих

двојица, један 19 а један 20 год. сад убијени. Имају једног старијег брата, четника, и једног малог.

Сељаци у Парменцу добили оружје и договорили се да сваког партизапа разоружају и пусте, а ако хоће нека и пушку носи. У тој кући где сам ја била имао је један резервни наредник,¹⁰² иначе био чиновник коме су давали чин п. п. али није хтео да иде са њима. Дуго сам се са свима разговарала, а нарочито са њим. Интересовала су га сва могућа питања у вези са данашњим режимом у СС, о стању код нас пре рата, сада, о стању Недића, Пећанца, Драже, и т. д. На крају крајева сложио се са мном. Исто се тако сложила и његова снаха, нарочито о питању жена.

У петак рано дође тај чин. и рече ми да је цела околина блокирана, па и Парменац. „Комунисти синоћ држали збор“. Више ништа писам могла сазнати о томе. Друг Р. Митровић¹⁰³ се крије у околини. У оближњем селу било пушкарања. Појавили се другови Никшић¹⁰⁴ и Кујунџић.¹⁰⁵ Неколико другарица је доведено код те општине и стрељано. Рекоше ми да су Немци изгледа прогнали Ружу Ст. али не знају тачно. Она је била летос до овог села а и овде је долазила. Ужасно говоре сељаци о њој, чак и сами омладинци.

У суботу вече дође Радојка да идем да ме спасу док су они код куће. Били су и они пошли колима за мене али су се мимоишли с њом. Сутрадан рано пођемо. Успут наиђемо на једног Јаворчевог војника¹⁰⁶ који је са таквом слашћу причао о грозотама и мукама на које стављају партизане-ке.

У Станчићима се упознам с Гучанином који је са осталима пошао за Чачак. Питао ме да ли се још ко крије са мном да га спасе. Код мојих је рекао чим буде опасно да ме одведу код његове куће у Бресницу. А и он ће јавити.

На реч Гучанина дошао је био и друг Вучић и био код наше куће, као и још један друг из Мрчајеваца. Нису хтели да га стрељају, дали су реч били. Међутим одведу ујка Павла код чика Адамове куће где га сколе, нарочито Машинка,¹⁰⁷ а и њен брат рекао да га је силом Вучић отерао те ујак га преда Немцима. Стрељали су и њега и Симма Урошевића кога су намамили рекавши да ће му децу поклати. Како се само секирао Гучанин, јер је друг Вучић на његову реч дошао, иначе га не би ни нашли јер се био укопао у земљу код Мораве. Друга Средоја нису хтели да дирају, и ако су сељаци неки рекли где је. „Кад он мене не дира нећу ни је њега“ — рекао је ујак. Много је њих спасао Гучанин. Наша општина је добро прошла. Из Мојсиња је стрељан друг Срећко „Шушко“ али својом кривицом. Гучанин

је њему и другима рекао да ће пуцати у вис а они нека побегну. Сви побегну а Срћко падне, наиће комисија и лекар га убије.

По причању, трнавски срез много страда, јер је тамо Јаворски.

Нико не зна да сам у Мојсињу.

9 децембар

Убијен је и Срћков брат Миленко,¹⁰⁸ како кажу, по наредби Риста. Обојица погибоше, а били су добри. Уочи своје погибије Срћко је био код наше куће и поздравио се с Рајом с песницом, а једном кад је Миленко долазио причао ми: „На копању док се други одмарају, ја узмем па читам.“ И још друге ствари тако да сам се јако зачудила. Нисам га знала као таквог, нити други другови из Мојсиња. Сасвим рано су отишли у шћуму. Обојица су оставили по једно дете.

Кажу да су убијени другови Никшић и Крупез и да су им тела изложена на пијацу. Не знам да ли је тачно. Тако су и пре рекли па није било истина.

11 децембар

Чух да је убијен друг Доле, а неко каже да је протеран везан за Мрчајевце, али мислим да није истина.

Данас су сви партизани из Мојсиња морали да чисте и рибају школу где су Немци држали коње. Треба да проради школа. Како су се гадно понашали према њима, говорили којешта, неке чак шамарали.

Док су били Недићевци у Мојсињу доводили су партизанс из других села и стрељали их овде. По казни су их сахрањивали партизани, и то у Рашовој башти, такође по казни.

12 децембар

Данашње вести: Друг Р. Митровић убијен и тело стајало један дан обешено на пијацу о петокракој. Енглези ушли у Солун. Јапан ушао у рат. Америка такође. Дражине четнике разоружавају и хватају. Неке Дражине официре похватали. А сам Гучанин је у поверењу рекао Раји да ће доћи до сукоба између Пешанца, чији је он војвода, и Недића. Стрељан је друг Милосав из Станчића.¹⁰⁹

13 децембар

Ноћас је долазио Гучанин, Бошко и још двојица да виде шта радимо и да ли нас гоне. Причају како је Гуч. спасао доста њих из Бечња и других села, и то „највеће комунисте“. Хтео је да спасе и друга Милосава али цело Станчиће кука на њега. Бојану је осудио на батине и узели ствари јер је отац рекао да га није слушала. Онај који је требао да је бије ударао све по клупи тако да није ни једну извукла. Криво му што се смејала кад ју је пустио.

На последњем збору, одржаном 11 дец., нарочито је подвучено строго кажњавање жена које буду „водиле политику“. Не смеју уопште говорити о политици, ни која је страна добила а која изгубила. Најстрожије ће бити кажњаване, строжије него мушкарци. Затим је подвучено да се више не сме звати ни Недићева ни Пећанчева војска него „српска народна добровољачка војска.“ Чиме се све ове гнусне издајнице не служе. Каквим се све средствима не служе да заведу народ. Само им ништа не вреди, њихова дсла говоре и износе право њихово српском крвљу испрскано лице.

14 децембар

Немци одузимају свиње, живину, храну уопште, а у Горевници кажу, узимају и све вунене ствари. Сад ће народ увидети шта су вредели партизани кад су у почетку рушили пруге, мостове и т. д. те нису могли Немци ништа купити.

Сад је за нас, партијце, тешка ситуација. Дуго нећемо тако рећи моћи ништа радити. Зар да допустимо снабдевање гнусног окупатора?

16 децембар

Жив је и Миле Вр. и Драган Миљк.¹¹⁰ и још неки другови из Станчића. Јавили су се из Жежевице. Доћиће. Жив је и Миленко „Шушко“. Добривоје је био јуче на збору где је изабрана нова управа општинска на челу са Ристом, који се прима претседништва једини „да поравњам Мојсињске патлицане“. Причају о несугласицама између Недића, који хоће за краља кнеза Павла, и Пећанца који хоће Петра.

Синоћ су пуцали сеоски стражари један на другог. Хтели су једног да разоружају али није он дозволио. Задржали су га у стра-

жи. Има их у Мојсињу 14. Добијају унапред за месец дана 1800 дина.

18 децембар

Пронеси се глас да се јуче цео дан водила борба у Г. Горевници, Милићевцима¹¹¹ и да је ухваћено око 100 партизана а остали нису. Ухваћени су и неки из Мојсиња. Пре 3—4 дана водила се борба у Лопатници, село из околине Краљева, као и Бумбаревом Брду.¹¹² Када би само могла дознати праву ситуацију. Из Стапчића су затворили све партизане.

19 децембар

Јутрос рано долазили су Немци да ми „честитају“ славу. Отерали двоја кола сена. Послати су овамо од неких људи из општине. За све време су викали мами да има два комуниста.

Пре неколико дана водила се борба у близини Овчара. Изгинуло је много четника и Недићеваца. Наш је један друг погинуо, син друга М. Никшића,¹¹³ и један је рањен.

23 децембар

Убијена су сва четири „Банговца“ из Трепче.¹¹⁴ Отац друга Миливоја је обећао да ће га довести за три дана и рекао да се налази у Г. Горевници. Мислим да се неће друг Миливоје тако лако предати. Још се проноси да је ухваћен и друг Средоје.

Четници добијају карте или Недића или Пећанца, већином Недића.

Чујем да је Сарајево блокирано од стране партизана. Највише ме боли што не знам тачно како се развијају догађаји, у појединостима, и што не могу да радим, али ће се свакако мало средити.

24 децембар

Убијена је у Чачку цела породица Ивковић.¹¹⁵ Студенти, ученици VII и VIII разреда такође су прогањани и убијани. Одведени су неки другови из Д. Горевнице и Мрчајеваца, међу којима и друг Миро Вук. Сваке ноћи просечно убијају у Чачку по 35.¹¹⁶ Сада су донели одлуку и одобрење да сваки има права убити онога кога виде с оружјем и више их неће догонити у Чачак на стрељање, изузев

већих „криваца“. Успеће да убију више десетина хиљада другова, другарица, невиног света, али неће моћи да угуше комунизам и оно што ће доћи кроз кратко време. Забрањили су и радио да се слушају.

Јутрос око 4^h био је претрес наше куће. Свакако да су тражили мене, завирили су у све грађевине, али мене нису видели, и ако сам лежала на крвету, јер је и Раја била са мном. На крају су рекли мами да „ни за живу главу“ несме ником рећи да су долазили да претражују. Раја је сад врло добра. И ако смо сад тренутно потиснути, ипак чврсто верује у нашу победу „умрећу али се нећу поколебати“. Само мора доста да чита.

25 децембар

Претресано је неколико кућа у Мојсињу кад и наша. Тражили су и мене, Средоја и Миливоја. Нису их још похватили.

Јуче су саслушавали другове Дола и Милована и још неке партизане. Питали зашто су отишли у партизане, под чијим руководством да ли их је ко натерао и т. д. Свакако да би се ко изјаснио да га је натерао неко од нас па да би имали више материјала против нас.

26 децембар

Јуче је Раја била у Чачку. Ујак неће да се заузима за мене и каже да је стигло „милион“ тужби на мене. Али сад наша општина припада Милановцу и Милановачка команда ме тражи. Сад ако се будем могла извући биће право чудо.

Миро В. је стрељан.

Чујем да су се Немци јако уплашили. Енглези заузели Крит а Руси повратили Смоленск.

У Трбушанима су партизани разоружали неке четнике и они похватили све „главније“ из села.

Издата је наредба да се одмах убију чим виде да се два партизана разговарају.

27 децембар

Једна жена била је код наше куће и све на(м) рекла шта говоре четници. Решили су да ме предаду Немцима или Недићевцима пошто-пото. Рада стално иде које куда и наговара Радосава¹¹⁷ и Ри-

ста да мене стрељају. Чак нуди Радосаву и своју младост. Међутим, како изгледа њега је пријавила да штити комунисте. Написала је писмо у коме захтева да се стреља Миле В., Долс, Милован, а ја прва.

Данас је одржан збор на коме је говорио и Милан Јовановић¹¹⁸ како су га партизани јурили а Славко Крупеж га наморао да узме партизанску објаву. Затим је пред свима рекао како сам ја, кад сам била затворсна у школи, седела на великој столици, прекрстила ногу преко ноге и певала комунистичке песме.

28 децембар

Био је јутрос код нас Раде Лепосавић, командант у нашој општини и рекао да се ништа не плашимо. За мене је рекао да дођем кријући кући, пошто мисли да сам у Книћу,¹¹⁹ а кад буде требало удесићемо заједно саслушање. И он прича како су били сви скочили да ме униште и да ме је заиста тражила Милаповачка команда. Иначе ако не оду Немци до пролсха, како он каже, и он ће отићи у шуму, у партизанс.

29 децембар

Бацане су плакате да се у случају спуштања ма каквих падобранаца имају се одмах пријавити иначе ће се запалити и село и град. Свакако да су се негде појавили. Немачки војници на ист. фронту се смрзавају. Совјети их бацају из авиона међу немачке војнике и деморал је код ових велики.

5 јануар

Синоћ око 9^h долазили су П. Гучанин, Бошко и још десетину њих. Мил. Мојсиловић,¹²⁰ мајор, кум наш тражио је да се стрељају: ја прва, Раја, Рапо и Ср. Бурић, Добривоје и Милован. Тужио је и ујка Павла код Немаца да крије мене и Рају.

Јако су се заоштрили односи између Недићеваца и Пећанчевих. Дошло би у најскоријем времену до сукоба али су се и једни и други улашали од појаве падобранаца на Златибору, код Неготина и још неким местима. Како они сами причају то су комбиноване руско-енглеске трупе, скијаша. Иначе, кажу, да Немци одлазе за Немачку купећи, наравно успут све од народа.

Данас нама секу један грм и Рашу Б. ће се неки дан продавати пола имања за оправку Г. Милановца.

7 јануар

Ноћас у 12 часова опет је био претрес куће. Овога пута сам им се јавила иако сам могла да се сакријем. Командант села се извињавао код Раје и рскао да је то било без његовог знања.

Довршила сам „Капитал“.

8 јануар

Јутрос је долазио отац пок. друга Исаила,¹²¹ бив. командира 6 чете. Убили су га у Г. Милановцу, а брата му, водника треће чете убили су у Трспчи.¹²² Како је само отац утучен. Више нема ниједнога. Али ипак верује у нашу победу. При поласку каже: „Чувајте се бар ви који сте остали треба да осветите моје синове.“

Рече ми друг Лазо Тешић,¹²³ који се крије овде, да су обешени другови Молс,¹²⁴ Миро Матијевић¹²⁵ и Миле Станишић. За Божа је чуо да је рањен и да је умро, али то не зна тачно. За Млађа су гарантовали и пустили га. Другарица Савић¹²⁶ је стрељана. Брат јој, Колаковић, Крупез (није мртав) Средојс, Миливоје и још неки су у Новој Вароши. Тамо нису могли прећи Немци. У „Н. Времену“ је писало да су неколико места иза Лесковца заузели партизани и да се у једном налази 7 хиљада. Такође и из Санџака нападају. Пребегли другови у Хрватску нападају преко Дрине. Кад би се заиста Немци повукли, за кратко време би партизани поново заузели све ове области.

9 јануар

Никако ме баш не остављају на миру. И данас на збору Урош Савић¹²⁷ је говорио како сам ја продавала партизанске новине и још којешта, али је Рад. Лепосавић рекао да је и он куповао и читао парт. новине и да то није ништа.

Драго Павловић тражи да интернирају мсне, Дола, Милована, Рада „брбља“ и Мила Вранића док његов син тражи да менс обесе.

Кад је долазила последња стража отишли су одмах код Радошава и рекли да су ме напали. Хтели су да ме одмах воде општини

али Радосав није дао и рекао да ће пуцати на сваког ко му одсад шта каже за мене. Стражари су сами решавали да ме стрељају на Божић али су неки казали да кад добу Руси треба неко да изађе пред њих и да их заштити.

Од кум Мила сам сазнала ове вести: Немци су тражили од Недића да потпише Тројни пакт али је овај рекао да је то узалуд, јер нико не може натерати Србина да се бије ни са Русима ни са Енглезима. Потајно се проноси глас да ће то урадити Љотић и да ће доћи до сукоба између њега и Недића. Љотић има уза се Немце. Иначе ће се остала војска разоружати, поставиће се полиција која ће вршити наравно нечувени терор. Општинске власти ће бити све и сва, што каже народ. За начелнике и остале одговорне људе при постављању неће се гледати ни на године ни на школу. Без школе, од 17 год. може постати начелник.

11 јануар

Кажу да се води велика борба с партизанима негде око Ариља. Недић дао оставку. Разоружавају се и четници и Недићевци, само се успоставља жандармерија. За одржавање реда дошли Италијани и Бугари.

Лакше ће бити за нас, јер нећемо добијати много ножева у леђа ако ове разоружају. А и са Италијанима ће ићи лакше. Само ће ови завести терор какав се не памти јер ће владу, свакако саставити Аћимовић и Љотић. Срески начелник је Драгољуб „Црни“.

Кажу да су протерали Средоја.

14 јануар

Није истина да је ухваћен друг Средоје, а није ни Недић дао оставку. Сад се већ преносе разне вести, такво је време. Само је истина да су из свих села покупили готово све партизане, првенствено ћаке. Остало је још Мојсиње само. Радосав је рекао да га се не тиче за остала ссла, нека раде она како хоће, али он неће да дозволи то у Мојсињу. Уосталом јавиће ако буде нешто опасно.

Преноси се глас да су Совјети ушли у Румунију.

18 јануар

Синоћ долазише Немци са нашом патролом. Узели ракије.

По селима све покупише. Један немачки официр каже да иду за Немачку да се утврде на својим границама.

Чула сам да су у Београду стрељани Миро Јевтовић и његова мајка Ана.

Ушли су Италијани у Нову Варош.

19 јануар

У Н. Вароши су још партизани. Једино авијацијом могу их истерати. У Дивљаци код Ариља још увек се воде борбе. Исто и у Бајиној Башти. Цео трнавски батаљон четника отишао је у помоћ.

Изгледа да је Миле Станишић успео да им умакне.

Кажу да су Руси свуда избали на своје старе границе.

27 јануар

Одређено је 14 партизана из Мојсиња за лагер. Првоствено школи. Ићи ће Мишо Бурин у Београд да ствар реши тако да свака гарантује за своје животом и имањем.

Вести су врло добре. Јуре Руси Немце нагло. У народу постоји виц: „Дао Стаљин оставку не може да стигне Немце.“

Недићевци су у неколико места разоружали Љотићевце, И у Г. Милановцу.

Чујем да су се појавили партизани код У. Пожеге а и у близини Г. Милановца. Нем. командант у Чачку одбио је да иде на Н. Варош где су партизани заробили много Италијана и заробили њихово модерно оружје са којим их тамане, као и Недићевце и четнике.

28 јануар

Изгледа да су почели да разоружавају и Пећанчеве. Води се велика борба у Илијацима са четом П. Гучапина кога хоће да разоружају, тобоже што је био партизан и што крије партизана. А произведен је за војводу.

Негде су се на Јелици појавили партизани. Прича се да је један из Заблаћа потерао у колима 40 пушака међу дрвима и да су га ухватили Немци.

Ово ће бити велика олакшица за нас, нарочито тамо где се наши боре.

29 јануар

Још нису разоружали Гучанина. Неће ићи без борбе. Сад разоружавају Љотићеве и Пећанчеве а Дражини се надају да ће после сви Недићевци прићи уз њих. Ко не буде хтео онда ће силом.

Русија и Енглеска су поставиле ултиматум Турској да одговори за 24 часа за свој став: или да објави рат Немачкој или ће бити прегажена.

4 фебруар

Недић не признаје никога више осим себе и своје људе. Љотићевци у Чачку су се повукли из команде, али спремају отпор.

Вишеград је у партизанским рукама. Четници су се повукли у Ужице. Иначе причају ерови да партизани за кокошку добијају од Италијана митраљез а за краву топ.

Посумњали су да ерови купују жито и пшеницу за партизане те су им забранили да долазе. Запленили су им вагон и по пшенице.

Врши се потеря и за неким Дражиним официрима, нарочито за Павлопјевићем¹²⁸ који је био отпао од Драже и пришао партизанима.

За нас осуђене на лагер ће бити добро да што пре расчисте с Љотићевцима јер нас они сад траже и прогоне.

6 фебруар

Добривоје отишао наоружан са равногорцима. Сад може да буде већа потеря за нама. Изгледа да ћемо бити спроведени у лагер за кратко време, и то школци у првој групи.

Причају да су дошле неке 4 дивизије Немаца те су наредили да склопе сво оружје четници. Сад нема ни патроле а стражаре само по двојица у слугу. Много се Немци плаше пролећа, а можда је то и због разоружавања Љотићеваца у које Немци имају највише поверења.

10 фебруар

Н. Варош је бомбардована. Чујем да се појавило око Обреновца око 100 партизана. У општини Мрчајевачкој је наређено свима четницима под оружјем да спреме храну за 3 дана док не добију

свој тајин. Ваљда иду на ове. А неко каже да се то боре четници и Љотићевци.

Од њих неколико, који су слушали радио чујем да су Руси ушли у Пруску и Бесарабију. Затворили су чврстим обручем Немце и неке градове (Смоленск, Кијев, Одесу) а главне трупе отишле даље. Просечно дневно напредују 60 км. Свакако до конца марта ће се свршити све: Немци свакуишћу Европу и иду у Африку.

Данас су нам узели 200 кг. жита.

11 фебруар

Јутрос је отишло око 30 четника, како чујем, за Рудник јер су се, кажу, тамо појавили партизани. Сад ће нас сигурно затворити.

12 фебруар

Јуче су њих неколико побегли, нису хтели да иду у борбу с партизанима али су их јутрос жандарми отерали. Сад нам много прете пошто је отишао Радосав, нарочито мени. Где год сретну Рају говоре јој како ћу платити главом. Чак говоре Раји да ће ме једино спасти ако се уда за Миливоја „Боповца“ крвника.¹²⁹

О партизанима се проносе разне вести. Једни кажу да су код Милановца, други у Прањанима, у Рошцима. Неко каже да су у Ба. Ништа се тачно не зна. Само је на много места обустављен саобраћај железнички услед прекинутих пруга.

Кум Миле ми рече како је народ из околине Раље одушевљен партизанима које зову „шумски“. У Прокупачком срезу су и Пећанчеви људи пришли уз „шумске“ и проноси се глас да се и Пећанац повукао, али то не мора бити тачно. Немци су натерали да се Љотићевцима врати оружје где год су разоружани.

13 фебруар

Данас су актом позвани у Срез, мама, Михаило „Пузо“ и Илија Павловић. Свакако да јамче за нас. Није био тамо начелник.

Немци су затражили „штукe“ за борбу с партизанима горе у Такову.

16 фебруар

Данас су позвали актом 5 партизана из Мојсиња од команде

да се јаве у Радосављевој чету. Шта хоћеју с овим и зашто их зову не знам. После ће их узети у активну чету. Нас ће вечерас или сутра да затворе.

Чујем да су се Немци повукли из борбе с партизанима и да се налази много партизана у Равној Гори и Руднику где је отишло доста Недићеваца да се боре.

На источном фронту чујем да је врло добро и да су Руси ослободили Белорусију и ушли у стару Пољску. Сингапур је пао у руке Јапанаца.

17 фебруар

Притворени су и Мојсињски партизани само не сви. И мене још нису затворили.

КО ЈЕ БИЛА НАДА СИМОВИЋ

Надежда—Нада Симовић, аутор овог дневника, била је у току народноослободилачке борбе партијски радник у бившем љубићком срезу.

Рођена је 1920. године у селу Мојсињу код Чачка у сеоској породици. Била је студент агрономије, а припадала је напредном омладинском покрету.

Као члан Комунистичке партије Југославије активно је, у свом родном месту, учествовала у препремама устанка 1941. године. Посебно се истицала у раду са омладином и женама. Руководила је курсевима прве помоћи, на којима су се омладинке припремале за будуће партизанске болнице.

После повлачења партизанских јединица у Санџак и Босну, остала је у свом крају, где је живела илегално. Затварана је и мучена, али је остала доследан борац слободе и члан КПЈ.

Као илегалку ухватили су је четници почетком 1944. године и одвели у затвор у Ракову. Ту се задржала до 28. фебруара исте године, када су је четници заклали, заједно са Огњеном Левајцом из Мрчајеваца, на месту званом „Јаруга“, које се налази на путу из Ракове према Милићевцима.

Нада Симовић није дочекала слободу. Иза ње је остао дневник, истинско сведочанство устанка наших народа против окупатора и његових слугу.

НАПОМЕНЕ:

1. У оригиналном рукопису нису вршене никакве интервенције да би се сачувала његова аутентичност. Оригинални текст дневника налази се у Народном музеју Титово Ужице, ин. бр. 132.
2. Добривоје Павловић, свршени матурант из Мојсиња, члан Среског комитета КПЈ за Срез љубишки. Стрелан 7. јуна 1943. на Бањици.
3. Видосав Колаковић, студент из Трбушана, секретар Среског комитета КПЈ за Срез љубишки. Стрелан 9. јануара 1942. у Ужичкој Пожеги.
4. Милован Марковић, студент из Мојсиња, заменик политичког комесара Треће љубишке партизанске чете. Живи у Београду.
5. Радомила—Рада Александрић, из Мојсиња. Живи у Београду.
6. Станчићи, суседно село са Мојсињем.
7. Надежда—Нада Поповић, из Мојсиња. Живи у Београду.
8. Зора Ракетић, из Мојсиња. Живи у Чачку.
9. Вера Поповић, из Мојсиња. Живи у Београду.
10. Љубиша Бурић, ученик пољопривредне школе из Мојсиња, борац Треће љубишке партизанске чете и Друге пролетерске бригаде. Умро као ратњеник у Гламочу, децембра 1942.
11. Мрчајевци, село удаљено 6 км. од Мојсиња.
12. Словеначки изгнаници које су Немци протерали у Србију.
13. Бурђе Јовановић, свештеник из Мојсиња. Умро 1957.
14. Драгољуб Поповић—Црни, из Мојсиња, бивши начелник Среза љубишког. Умро је.
15. Мирослав—Миро Јевтовић, студент из Мојсиња, борац у Трећој љубишкој партизанској чети. Живи у Београду.
16. Бошко Поповић, свештеник из Мојсиња. Живи у Мојсињу.
17. У Остри је 15. јула 1941. поред осталих, формирана и Трећа љубишка партизанска чета, којој су припадали и партизани из Мојсиња.
18. Ружа Станчић, студент из Чачка. Стрелана 7. јуна 1943. на Бањици.
19. Доња Горевница, гранично село са Мојсињем.
20. Милосав—Миса Лукић, студент из Доње Горевнице, политички комесар Четврте љубишке партизанске чете и Прве чете Другог батаљона Друге пролетерске бригаде. Живи у Београду.
21. Драгослав—Драган Јовановић, зв. Раде Брбљо, студент из Мојсиња, борац у Трећој љубишкој партизанској чети. Умро 1945. од последица рата.
22. Мирослав—Миро Симоновић, земљорадник из Мојсиња, борац у Трећој љубишкој партизанској чети, а касније прешао у четнике. После рата побегао у иностранство.
23. Раја — сестра Наде Симовић. Умрла 1973. годину у Мојсињу.
24. Станмирка—Цана Павловић, домаћица из Мојсиња. Живи у Мојсињу.
25. Средоје Урошевић, учитељ из Доње Трешче, командир Треће љубишке партизанске чете, затим командант Љубишког батаљона и Другог батаљона Друге пролетерске бригаде. Живи у Београду. Народни херој.
26. Цана Васиљевић, домаћица из Мојсиња. Живи у Бечу.
27. Драгољуб Поповић је носио план за уништење партизанског покрета на ширем подручју, који је требало да преда Немцима.
28. Миодраг—Миле Јовановић, студент из Мојсиња. Сада адвокат у Београду.
29. Владимир Спасојевић, земљорадник из Мојсиња. Умро 1948.
30. Заблаће, село у близини Чачка.
31. Илинка Стефановић, домаћица из Мојсиња. Живи у Чачку.
32. Трешча, село гранично са Мојсињем.
33. Адам Лепосавић, земљорадник из Мојсиња. Живи у Мојсињу.
34. Нада Бурић, домаћица из Мојсиња. Живи у Светозареву.
35. Миодраг—Миле Бурић, учитељ из Мојсиња. Живи у Мојсињу.
36. Бошко Павловић, бивши начелник среза љубишког. Живи у Чачку.
37. Прелина, село у близини Чачка.
38. Вера Павловић, матурант из Мојсиња. Живи у Чачку.

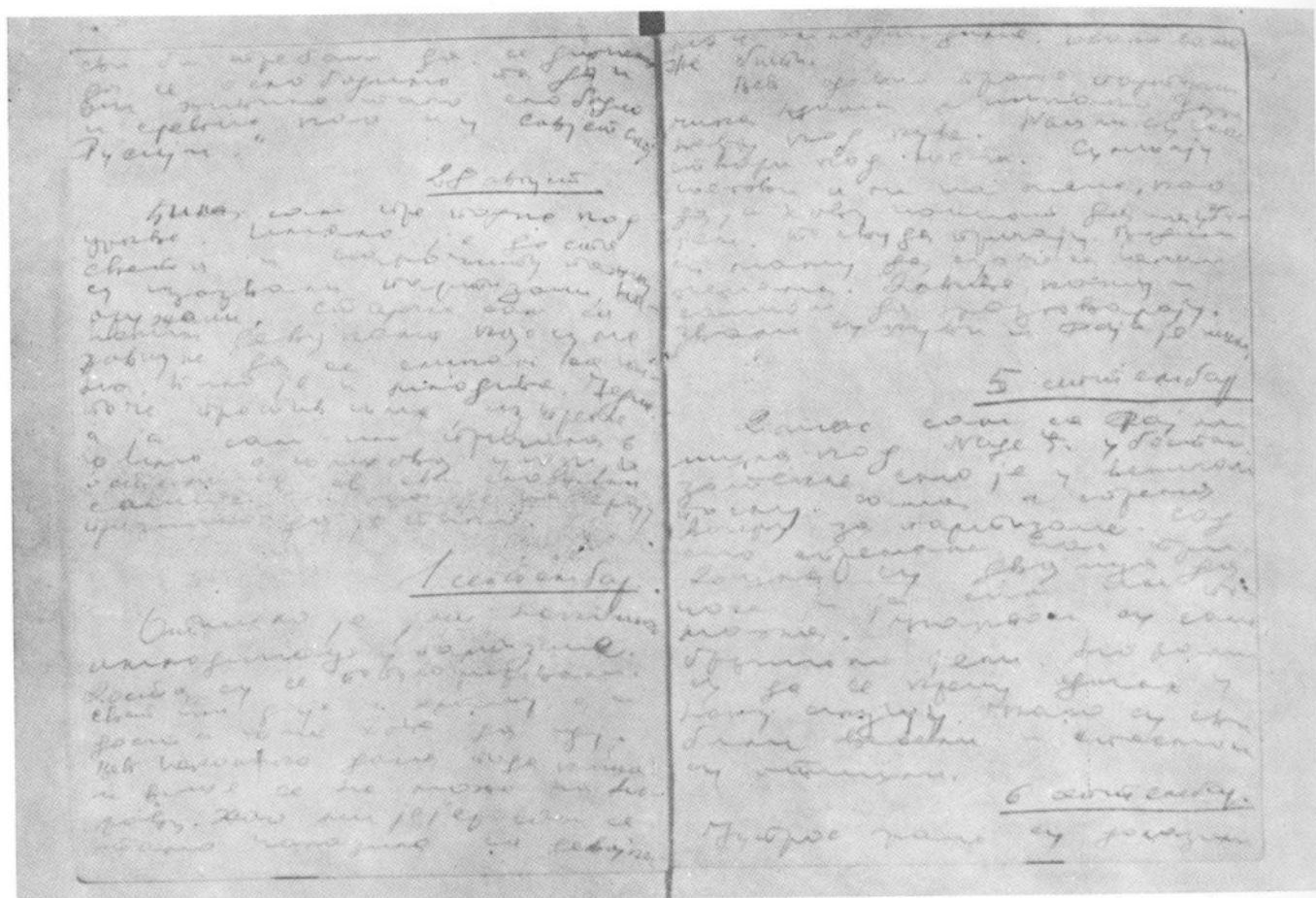
39. Милутић—Мићо Бурић, ученик гимназије из Мојсиња, борац у Трећој љубићкој партизанској чети. Погинуо 9. септембра 1941. у борби против жајдара у Мојсињу.
40. Чемерница, лева притока Западне Мораве.
41. Мирослав—Миро Вуковић, ученик гимназије из Мрчајеваца, секретар Среског комитета СКОЈ-а за Срез љубићки. Погинуо је у борби против остатака четничких банди, јуна 1951. у Босли, као мајор ЈНА.
42. Милорад Триковић, земљорадник из Мојсиња. Живи у Мојсињу.
43. Александар—Аца Ранковић, земљорадник из Мојсиња. Стрелян децембра 1944. у Чачку као истакнути противник НОП-а.
44. Миланко Павловић, земљорадник из Мојсиња. Погинуо 1965. у саобраћајној несрећи.
45. Драгољуб Павловић—Сингер, пензионер из Мојсиња. Умро 1966.
46. Вучић Петровић, земљорадник из Д. Горевнице, командир Четврте љубићке партизанске чете. Ухваћен од четника и предат Немцима, који су га стрељали децембра 1941. у Чачку.
47. Радован Калуберовић—Калцан, студент из Прелине, борац у Петој љубићкој партизанској чети и партијски радник на терену, затим борац Друге пролетерске бригаде. Погинуо у борби против четника 7. јуна 1942. код Доброг Дола на Дурмитору.
48. Божићар—Божо Томић, радник из Пријевора. Као члан КПЈ био је 1941. партијски радник на терену, затим заменик политичког комесара Чачанског батаљона Друге пролетерске бригаде. Погинуо је 21. марта 1944. на Белим Брдима код Прибоја. Народни херој.
49. Милорад—Миле Станић, студент из Чачка, члан Окружног комитета КПЈ за Округ чачански. Стрелян 7. јуна 1943. на Бањици.
50. Антон Петринач, изгнаник из Словеније. Борац у Трећој љубићкој партизанској чети 1941. Живи у Целу.
51. Остра, село гранично са Мојсињем.
52. Ветинци, односно Вујетинци, село у близини Мрчајеваца.
53. Марко Јовановић, пекарски радник из Станчића, члан СКОЈ-а. Стрелян 14. маја 1943. на Бањици.
54. Бранка Гајевић, домаћица из Мрчајеваца. Живи у Чачку.
55. Викторија—Вита Јанковић, ученица из Мојсиња. Као члан СКОЈ-а радила у позадини. Живи у Београду.
56. Тачан исход борбе за ослобођење Г. Милановца био је: седам погинулих и преко 70 заробљених немачких војника, док су партизани имали пет погинулих и седам рањених бораца.
57. Бојана Радосављевић, домаћица из Станчића, активни сарадник НОП-а. Умрла 1944. код куће од последица мучења.
58. „Реч народа“, лист народно-ослободилачке војске Среза таковског. Изашао само један број (1. октобра 1941.)
59. Милвоје Урошевић, професор из Доње Трпче, партијски радник. Живи у Београду.
60. Миле Врашић, инжењер агрономије из Мојсиња. Живи у Чачку.
61. Драгослав—Рашо Бурић, кафеџија из Мојсиња. Умро 1947.
62. Младен Божићевић, из Љубића, члан Среског комитета КПЈ за Срез љубићки. Живи у Београду.
63. Немци су оставили једну чету у Мрсаћу код Крајева да врши обезбеђење магацина са муницијом. Под притиском бораца Чачанског партизанског одреда, морали су се повући у Крајево. Пре повлачења минирали су магацин. Партизани су успели да спасу извесне количине пушчане и артиљеријске муниције.
64. Миљана Тошић, домаћица из Мојсиња. Живи у Београду.
65. Срећко Бурић, учитељ из Мојсиња, председник НОО-а у Мојсињу 1941. Убиен га четници 23. фебруара 1943. у Мојсињу.
66. Реч нечитљива. Може да значи финансије.
67. Симеун—Сима Урошевић, земљорадник из Доње Трпче, командир

- Треће љубишке партизанске чете. Стрелили га Немци 5. децембра 1941. у Чачку.
68. Односи се на Пленум Среског комитета КПЈ за Срез љубишки.
69. Бранко Ракнић, учитељ, командант Таковског батаљона Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“, а затим политички комесар интендантуре Друге пролетерске бригаде. Живи у Београду.
70. Радмила—Сека Поповић, учитељица из Мојсиња, Живи у Београду.
71. Војин Љубичић, из Мрчајеваца. Живи у Београду.
72. „Вести“, лист Штаба ујичког народно-ослободилачког партизанског одреда. Ишао 15 бројева.
73. „Новости“, лист Штаба народно-ослободилачког партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“. Ишао четири броја.
74. Ратомир Павловић, четнички поручник (други подаци непознати).
75. Народноослободилачки одбор за Мојсиње и Станчиће.
76. Станислав Пауновић, земљорадник из Доње Трешче. Умро 1970.
77. Миљко Урошевић, земљорадник из Доње Трешче. Умро 1965.
78. Војни аеродром БЈВ у Прељини.
79. У бомбардовању Чачка погинуло је тога дана шест грађана, а срушено је и општејно више зграда.
80. Зграда у којој је био смештен Окружни комитет КПЈ за Округ чачански 1941. налази се у Ул. Пиварској бр. 9.
81. Војно—технички завод.
82. Радослав—Раде Милић, обућар из Чачка, секретар Окружног комитета КПЈ за Округ чачански. Стрелиан на Бањици 1943. године.
83. Зграда у којој је била смештена Команда места, налази се у Ул. Ратка Мировића бр. 5.
84. Радмила—Лала Ивковић, студент из Чачка. Живи у Београду.
85. Немачки авиони, који су бомбардовали Чачак, папали су истог дана и воз у Пријевору, који је ишао из Ужица за Чачак, и оштетили локомотиву и неколико вагона.
86. Миодраг Јовановић, земљорадник из Станчића, борац Треће љубишке партизанске чете. Погинуо је 4. новембра 1941. у Мрчајевцима у борби против четника.
87. Душан Борић, официр БЈВ, а касније четнички официр.
88. Ристо Ранковић, земљорадник из Мојсиња, четнички командант села. Стрелиан децембра 1944.
89. Тадија Пантовић, из Прстока, председник општине у Радмиловићима, присталица Пећанца и велики непријатељ партизанског покрета.
90. Драгослав—Драган Бојовић, земљорадник из Прељине, командир сеоске милиције и командант места у Прељини 1941. Стрелиан 27. децембра 1941. у Чачку.
91. Славко Крупеж, инжењер агрономије из Ракове, командир Друге љубишке партизанске чете, а касније интендант љубишког батаљона. Погинуо априла 1943. у Комаранима код Нове Вароши у борби против Немаца.
92. Младен Урошевић, инжењер агрономије из Мојсиња. Живи у Чачку.
93. Тога дана жене Чачка одржале су веома успешну културну приредбу за помоћ фронту.
94. Четници су заробили и предали Немцима преко 350 партизана, који су стрелиани крајем новембра 1941. у Ваљеву.
95. Радојка Поповић, домаћица из Станчића. Живи у Станчићима.
96. Павле Божићевић, из Кнића, поручник Љотићеве војске.
97. Павле Гучанин, земљорадник из Бреснице, самозвани четнички војвода Косте Пећанца. Убијен од четника Драже Михајловића.
98. Бошко Јовановић—Комитација, земљорадник из Бечња, припадник четника Драже Михајловића. Умро 1968.
99. Виљуша, село у околини Чачка.
100. Парменац, село у околини Чачка.
101. Два брата Ковачевића—Милансав, ученик гимназије, и Љубомир, земљорадник из Придворице, борац Драгачевског батаљона, стрелиани од четника 4. децембра 1941.

102. Момир Обрадовић, резервни наредник БВЈ. Живи у Парменцу.
103. Ратко Митровић, студент из Чачка, политички комесар Чачанског партизанског одреда 1941. Обешен у Чачку 11. децембра 1941. Народни херој.
104. Миленко Никшић, трговац из Милићеваца, један од организатора устанка у Љубићком срезу и командант места у Чачку. Убио се 7. децембра 1941. у Милићеваца, да не би жив пао четницима у руке.
105. Секула Кујунџић, земљорадник из Пријевора, командир Прве Љубићке партизанске чете 1941. Живи у Пријевору.
106. Божидар Ђосовић—Јаворац, поднаредник БЈВ из Брслове код Ивањице, четнички војвода. Убили га четници јуна 1943.
107. Машинка Аспосавић, домаћица из Мојсиња. Умрла је.
108. Миленко Вуксановић — Шушко, земљорадник из Мојсиња, борац у Трећој Љубићкој партизанској чети. Погинуо 1944.
109. Милосав Васиљевић, опанчарски радник из Станчића, борац Треће Љубићке партизанске чете. Ухваћен од четника и предат Немцима, који су га отерали у Бањички логор, а затим у Норвешку, где је и умро.
110. Драган Милковић, земљорадник из Мојсиња, припадник НОП-а. Живи у Београду.
111. Милићевци, село у близини Чачка.
112. Бумбарево Брадо, село на путу Чачак—Крагујевац.
113. Миодраг Никшић, ученик учитељске школе из Милићеваца, борац у Првој Љубићкој партизанској чети. Погинуо у борби против четника и издајцаца 16. децембра 1941. у Зекама.
114. Погинули су двојица браће Бојовића зв. „Банговци“: Бошко стрељан 3. децембра 1941. у Чачку, а Милојко 7. августа 1942. на Бањици.
115. Није тачно да је цела породица Ивковић убијена. У току НОР-а једино је Миодраг убијен јуна 1944. године у Маутхаузену.
116. У Чачку је, у круту Војнотехничког завода, током децембра 1941. и јануара 1942. заседао иреки суд, који је осудио на смрт око 600 припадника НОП-а, а већи број отерао у лагере.
117. Радосав — Раде Лепосавић, земљорарник из Мојсиња, припадник четника Драже Михаиловића. Отеран од Немаца у Бањички логор, где је стрељан 1. октобра 1943.
118. Милан Јовановић, земљорадник из Мојсиња. Живи у Чачку.
119. Кнић, село на путу Чачак — Крагујевац.
120. Милован Мојсиловић, мајор БЈВ из Мојсиња, активан четник Драже Михаиловића. Умро 1952. у затвору.
121. Исајило Бојовић, кројачки радник из Доње Трелче, командир Шесте Љубићке партизанске чете. Заробљен је од четника и предат Немцима, који су га стрељали 8. децембра 1941. у Горњем Милановцу.
122. Десимир Бојовић, земљорадник из Доње Трелче, борац у Трећој Љубићкој партизанској чети. Стрељали га Немци и домаћи издајници. 1. децембра 1941. на Орловаку у Доњој Трелчи.
123. Лазар — Лазо Тешаћ, аутомеханичар из Љубића, борац у Другој Љубићкој партизанској чети 1941. Живи у Чачку.
124. Момчило — Моле Радосављевић, правник из Липнице, командант Чачанског партизанског одреда „Др Драгиша Мишовић“. Ухваћен од четника и предат Немцима, који су га стрељали 1. фебруара 1942. у Чачку.
125. Мирослав — Мирко Матијевић, студент из Чачка, инструктор Окружног комитета КПЈ, а затим секретар Окружног комитета СКОЈ-а за Округ чачански. Стрељан 5. марта 1942. на Бањици.
126. Лепосава — Лепа Савић, домаћица из Трбушала, активни сарадник НОП-а. Стрељана 27. децембра 1941. у Чачку.
127. Урош Савић, земљорадник из Мојсиња. Живи у Мојсињу.
128. Миодраг Палошковић, мајор БЈВ, активни припадник четника Драже Михаиловића. Погинуо од припадника НОВ-е 1945. у Босни.
129. Миливоје Симић — Поповац, земљорадник из Мојсиња. Живи у Мојсињу.

Сл. 1. Нада Симовић

Сл. 2. Факсимил странице дневника Наде Симовић